Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 179 (11377) | 1980 чылдың август 2, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУҢАР!

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бөгүн Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь» совхозунуң мал чеми белеткээр механизастаан бригадазының (бригадири К. Лифанов) чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген.

Ук бригаданың механизаторлары 500 тонна сенаж салыр планын июль 24-те-ле бүрүн күүсеткеш, ам бөдүүн чемнер белеткээрин үргүлчүлеп турар.

Олар 2 муң тонна сиген кезип белеткээр планын июль 30-ге чедир 437 тонна кылдыр күүсеткен.

Механизаторлар, сигенчилер, мурнакчыларның үлегери-биле ажылдап, оларга деңнежиңер!

БИР ДЕМНИГ, СОРУКТУГ

«Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының ажыл-ишчилери мал чеми белеткээринче бир демниг киргеш, шалыпкын ажылдап турарлар. Бо чылын олар 1250 тонна чемнерни белеткээр планныг.

Дуржулгалыг бригадир Долба Кызыл-оолга удурткан механизастаан сигенчи бригада эрткен хонуктарда багай эвес ажылдааш, 238 тонна сигенни кезип, сараттап алган. Сөөлгү хүннерде чаъс-таашкыннар уламчылап, ажылга дыка шаптыктап турар. Ынчалзажок сигенчилер үнелиг үе-шакты чидирбес дээш өске-даа ажылдарны кылырын соксатпайн турар.

Салбырда партия, комсомол эге организациялары сигенчилер ортузунга массалыг политиктиг ажылды калбарткан. Мал чеми белеткээри республикада, совхозта болгаш салбырда канчаар чоруп турарының дугайын политинформаторлар хостуг шактарда чугаалап берип турарлар. Организакчы, тайылбыр ажылын эки чорудуп келгениниң түңнелинде бригадада кижилерниң ажыл шагы үзер, ажылдан озалдаар чоруктары читкен. Механизаторлар аразында чарыштыг, боттары тус-тузунда хүлээлгелиг. Социалистиг чарыштың түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп турар.

Механизастаан бригаданың кежигүннери сөөлгү он хонукта эки ажылдааш, совхозтуң сигенчилериниң ортузунга чарышка тиилекчи болуп, шилчирип тук болгаш акша-биле шаңнаткан.

«Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын ниитиниң малынга 2500 тонна сигенни белеткээр планныг. Ону бүрүн күүседир дээш хөй күштү мөөңнеп, механизастаан ийи бригадазы, пенсионерлерниң болгаш школачыларның сигенчи звенолары тургускулаан. Олар ам Сарыг-Хөлдүң, Кадаттың, Көк-Хаактың, Кош-Теректиң сиген шөлдеринде бир демниг, соруктуг ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр—район.

Мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ТОДАРАТКАН

Ниитиниң малынга чемнер белеткээр талазы-биле июль айның 21-ден 28-ке чедир кылдынган ажылдарның түңнелин СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бюрозунуң болгаш райкүүскомунуң каттышкан хуралынга үндүрген.

Ажыл-агыйларда мал чеми белеткээринде 31 бригада, 108 звено ажылдап турар. Оларда шупту 1736 кижи хаара туттунган. Район 26 муң 350 тонна чемнер белеткээр планын чаа-ла 2 муң 579 тонна кылдыр, азы 9,7 хуу күүсеткен.

Малга хөй болгаш эки шынарлыг чемнерни белеткеп алыр дээш ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарышка «Тыва» совхоз мурнап турар. Ол планының 14 хуу чедир күүседип алган. Оон ангыда «Чыраа-Бажы», «Искра» совхозтар эрткен чеди хонукта мал чеми белеткээриниң темпизин элээн дүргедеткен.

«Искра» совхозтуң сиген кезиилдезинде ажылдап турар механизастаан бригадазы (бригадири Угуй-оол Ооржак) ындыг бригадалар аразында чарышка мурнуку одуругже кирген. «Чыраа-Бажында» витаминниг сиген далганы кылып турар звено база багай эвес ажылдаан.

Мал чеми белеткээр ажылдар «Большевик» болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарда оожум темпилиг чоруп турар. Адаттынган ажыл-агыйларда эрткен чеди хонукта чүгле 18-56 тонна сигенни кезип белеткээн.

Мал чеми белеткээринге ажыл-агыйлар, бригадалар аразында чарыштың негелдезин ёзугаар, партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчирип Кызыл тугун «Тыва» совхозка, «Искра» совхозтуң механизастаан бригадазынга тывыскан. «Чыраа-Бажы» совхозтуң АВМ звенозу шилчирип вымпелди чаалап алган.

Н. ДАЖИНМАЙ.

ЧАЙ АРАЗЫНДА-ЛА

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген оруунда мал чеми белеткеп турар механизастаттынган № 1 бригадазы планныг даалгаларын ажылдың эгезинден тура-ла ажыр күүседип келген. Бригада кежигүннери СЭКП ТК-ның «СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш дугайында» доктаалын танышкаш, 1070 тонна сиген, 5600 тонна силос, 2650 тонна сенаж белеткээр планын мурнунда август 30-ге чедир күүседир дээн хүлээлгезин эде көргеш, ону август 20-ге чедир күүседир деп бедиткен хүлээлгени боттарынга алган.

Нити бригаданың эки ажылдап турары-биле чергелештир, боттарының үлүг-нормазын ыракта ажыр күүседип турар мурнакчылар эвээш эвес. Ол болза бригада съездиге уткуштур алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип шыдаарының ылаптыг магадылалы болуп турар.

Бригаданың чедиишкинниг ажылдаарынга, техниканың үрелиишкин болгаш анаа туруушкун чок ажылдап турарынга эдикчи-мастер Прокопий Николаевич Бочкаревтуң ролю улуг. Бедик мергежилдиг, ажылынга кызымак механизатор, мал чеми белеткээр техникаларының ажаалдазын шыңгыы контрольдап, бичии-ле чай арызында, дүштеки чем чапсарында безин, оларны эргий хынап, үрелиишкин болуруң баш удур чайладып, зап-саап четпестерни эдип каан турар.

Үжен ажыг чыл механизатор стажтыг, бедик мергежилдиг, делгем билиглиг механизатор Петр Федорович Изосимовка бригадада бедик бүдүрүкчүлүг чаа техника болуп турар пресс-подборщикти бызыглааны-даа таварылга эвес. Хоочун механизатор ол нарын техниказын камныг эдилеп, бичии доктааза-ла оон кезектерин хынап, таарыштырып ап чоруур. Ынчангаш ол хүн бүрүнүң үлүг-нормазын 120-130 хуудан куду эвес күүседип турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) эдикчи-мастер П. Н. Бочкарев биле пресс-подборщиктиң тракторист-машинизи П. Ф. Изосимов оларның чай кадында техниктиг ажаалда кылып турары.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың парткому болгаш каттышкан профэвилел комитеди доозукчу чылдың ийиги кварталында комбинаттың цехтериниң аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Чаржып турарларының бирги бөлүүнден комбинаттың энергоцех коллективин тиилекчи кылдыр санаан. Цехтиң коллективинде күш-ажылдың сагылга-чуруму эки, дериг-херекселдерниң капитал, агар септелгелерин чогуур үезинде чоруткан. Ынчангаш олар күрүне планын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Ийиги черни транспорт цеги алган. Оон көргүзүглери база багай эвес болган.

Ийиги бөлүктен арыглал фабриказының септелге-механика цеги тиилекчи болган.

Оон ангыда комбинаттың парткому болгаш каттышкан профэвилел комитеди ийиги кварталда «Комбинаттың эң эки мастери» деп атты арыглал фабриказының бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң № 5 ээлчээниң улуг мастери В. М. Ипатовага, белен продукция цегиниң мастери Г. Е. Пичугинага, үүрмектеп-сорттаар комплекстиң № 2 ээлчээниң улуг мастери Т. П. Барановага, транспорт цегиниң септелге мастери Г. М. Балтановка, энергоцехтиң № 1 ээлчээниң начальниги Н. И. Купицынга, септелге-тудуг эргелелиниң чазанылга цегиниң мастери Н. И. Крутькога тывыскан.

Ол ышкаш ийиги кварталда бүдүрүлгениң дыка хөй мурнакчыларынга «Комбинаттың эң эки ажылчыны» аттарны тывыскан. Бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте регулировщик В. С. Донгак, слесарьлар бригадири К. У. Хертек, белен продукция цегиниң чүдүрүкчүзү Б. А. Садов, УСК-да слесарьлар бригадири М. П. Панихидин, шишкинишчи М. М. Фаномеев, рудниктиң экскаватор машинизи Ю. Ф. Чарков, чер үттекчизи В. И. Колосов, рудникте электрослесарь П. В. Хрипунов, транспорт цегинде «БелАЗ» чолаачызы В. М. Штыгашев, оон эжи В. Б. Ооржак, слесарь Ч. О-К. Ооржак, энергоцехте слесарь В. А. Лемешев, төп лабораторияның лаборантызы Б. К. Хомушку, слесарь Е. Н. Шароглазов, чүдүрүкчү-машинист А. А. Рагозин, бызаңчы М. Д. Хомушку болгаш оон-даа өскелер оларга хамааржыр.

Комбинаттың комсомолчу аныяктар коллективтериниң ийиги кварталда чарыжының түңнелин база үндүрген. Бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтен Н. Ф. Васильева удурткан № 4 ээлчегниң коллективи тиилекчи деп санатырган. Ол ээлчег даг-дүгү арыглаарының квартал планын 121 хуу күүсеткен. Ында З. Лузянининиң, С. Несговоровтуң, С. Хомушкунуң ээлчеглери эң эки ажылдаан.

Ийиги черде бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтен Е. Кузнецовтуң (комсорг Р. Касаткина) ээлчээ болган. Олар даг-дүгү арыглаарының планын 102,3 хуу күүсеткен.

«Комбинаттың эң эки аныял ажылчыны» атты бедик сорттуг руда цегинден № 4 ээлчегниң регулировщиги Людмила Шаламова, № 2 ээлчегниң регулировщиги Ирина Ермоленко, ТЭЦ-те котел машинизи Борис Штейнберг, № 4 ээлчегниң савалакчызы Окан-оол Ондар олар чедип алган.

М. ООРЖАК.

ОЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылы— оңгу беш чылдың эгезинден бээр «Тыва тудуг» трезиниң «Кызыл тудуг» эргелелинде Ч. Ч. Донгактың дашчылар бригадазы-биле «Шагонартажстрой» трестиң «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде А. С. Кужугеттиң бригадазы боттарының аразында социалистиг чарышка кереэзин чарып алган ажылдап турар. Чарыштың түңнелдерин ай, квартал санында-ла үндүрүп, коллективтер боттарының арга-дуржулгазын үргүлчү солчуп турар.

В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга уткуштур бедиткен хүлээлгелерин «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң А. С. Кужугетке удурткан бригадазы доллур күүсеткеш, 1980 чылдың ийиги кварталында база-ла чарышка тиилекчи болган.

СЭКП ТК-ның июнь (1980 ч.) Пленумунуң партияның ээлчеглиг XXVI съездизин чыылдырар дугайында шиитпири тудугжуларның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн бодурган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң июнь Пленумунга илеткелинде айыттынган чүүлдерин амыдыралга боттандырары-биле тудугжулар боттарынга тодаргай, бедик хүлээлгелерни алганнар. Оон түңнелинде аадовуракчылар тудуг-монтаж ажылдарының талазы-биле ийиги кварталдың планын 122,8 хуу күүсеткеннер. Оларның бригадазы үш ай иштинде 71 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону херек кырында 87,2 муң рубль чедирген. Бир кижиге онаалтыр кылыр ажылдың өртек-үнези план ёзугаар 2450 рубль кылдыр көрдүнген турда, ону база-ла ажыр күүседип, 3007 рубль чедиртен.

Чарыштыг бригадаларның кежигүннери СЭКП Төп Комитединиң «СЭКП-ниң XXVI съездизинге төлептиг ужуражыры дээш социалистиг чарыш дугайында» доктаалынга харыы кылдыр ажылды улам экижидип, партияның болгаш чурттуң амыдыралында төөгүлүг болуушкунга алдар кылдыр тудугнуң ажыктыын болгаш шынарын бедидери, беш чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүседири дээш чарышты улам калбартырын шиитпирлээн. Ч. Ч. Донгактың бригадазы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты партияның XXVI съездизиниң ажыттынар хүнүнде чедип алырын шиитпирлээн.

Н. СОМОВА,
«Кызыл тудуг» эргелелинде килдис начальниги.

ЭП-НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев июль 31-де Крымга бодунуң шөлээзин эрттирип турар ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек-биле ужурашкан.

Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек боттарының чурттарында ажыл-херектерниң байдалының дугайын, СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың амгы үеде шиитпирлээри-биле ажылдап турары айтырыгларының дугайын бот-боттарынга дыңнаткан.

Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның улустарының моон-даа соңгаар улам чоокшулажырының, оларның хөй талалыг кады ажылдажылгазын үргүлчү ханыладырының шимчедикчи күжү болур ийи акы-дуңма партияларның политика талазы-биле кады хөделиишкиннерин беседаның киржикчилери бедик-биле үнелээннер.

Сөөлгү үеде чарган дугуржулгаларны ёзугаар келир беш чылда электрон үлетпүрүнге, самолёт болгаш судно кылырынга база экономиканың өске-даа адырларынга кооперастаашкын болгаш специализастаашкын улам калбарып сайзыраар апаар. Ийи чурттуң улус ажыл-агыйының энергияга херегелелин хандырарынга идиглиг кады кылган улуг төлевилелдерин база херек кырында боттандырып чорудар. Совет-польша бараан саарылгазы үштүң биринден хөй катап көвүдээр.

Специализастаашкынның болгаш кооперастаашкынның үр хуусаалыг программазын хажык чокка, чогуур хуусаазында күүседиринге, Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның-даа эртем-билиг күштериниң ийи таланың эрге-ажыктарынга дүүштүр улам-на доллур, ажыктыг кылдыр ажыглаарын контрольдап, хынаар талазы-биле хемчеглерни ийи таланың алырының эргежок чугулазын эштер Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек онзалап демдеглээн. ССРЭ биле Польшаның аразында экономиктиг харылзааларда бар курлавырларны, ылангыя чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнде курлавырларны ажыглаары чугула боор турар.

Ужуражылганың киржикчилери делегей байдалын чугаалажып көргеш, амгы үеде херек кырында боо-чепсекти эндере бүдүрериниң ээлчеглиг чадазы болур бе азы болбас бе деп айтырыгның шиитпирлеттинип турарын демдеглээннер. Делегейниң ийиги дайынынга - эң-не хөй каража-когаралдыг болган Совет Эвилели болгаш Польша дайын кыжанылышкынының күштерин болдурбас дээш өске-даа социалистиг чурттар-биле кады боттарындан-на хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып турар. Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Политиктиг консультативтиг комитединиң польша найысылалга май айда болган чөвүлел хуралынга хүлээп алганы декларациязының кол утказы — ракета-ядролуг күчүлерин бажын ажыр улгаттырарының оруунга моондактаашкынны кылыры боор турар. Европага болгаш бүгү делегейге-даа байдалды чогумчалыг болдурарының болдунар аргалары оксундурбазын дээш шынныг чоруктуң болгаш чаагай тура-соруктуң ол үнү Барыын чүкке чогуур деткимчени алган турары чугула.

Чавырлыышкынның таварыжып турары бергедээшкиннерни ажып эртип болур деп чүвени социалистиг болгаш капиталистиг чурттарның удуртукчуларының аразынга сөөлгү үеде кылган ужуражыышкыннары база чугаалажыышкыннары херечилеп турар. Ынчалза-даа талаларның кайызы-даа шериг күштериниң тургустунган деңзигүүрүн үрээри-биле оралдажыышкын кылбас ужурлуг. Ындыг оралдажыышкыннар кеди чок болгаш чүгле делегей байдалын база катап нарыыдадырын болдуруп болур.

Палестин улустуң национал эргелери, оон-биле кады бодунуң күрүнезин тургузар эргези дээш кызымаккай демиселин чайгылыш чокка деткип турарын ужуражыышкынның киржикчилери бадыткааннар. Чоокку Чөөн чүк айтырыын шынчы ёзу-биле шиитпирлээриниң дугайында негелде Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының чоокта чаа хүлээп алган тускай резолюциязында тодаргайы-биле илереттингенин олар сеткил ханыышкын-биле демдеглээннер.

Л. И. Брежнев болгаш Э. Герек делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналын илереткеннер. Тайбың болгаш социал депшилге дээш демиселге коммунистерниң, а ол ышкаш өске-даа бурунгаар депшилгелиг база тайбың күзелдиг ниитилел-политиктиг агымнарның эп-сеткил каттыштыгарының шимчээшкиннериниң өзүп турарын олар демдеглээн.

Ийи акы-дуңма партияларның удуртукчуларының ужуражыышкыны бот-боттарын долузу-биле билчириниң болгаш чүректиң ханызындан байдалга болуп эрткен.

(СЭТА).

Каттышкан экипажтың ужудуушкуну чедиишкинниг доозулган

СЭТА-ның дыңнадыы

Орбитаның «Салют-6»—«Союз-36» — «Союз-37» эртем-шинчилел комплексиниң иштинге кады кылыр ажылдарның төлевилеттинген программазын чедиишкинниг доосканының соонда, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Виктор Васильевич Горбатко болгаш космонавт-шинчилекчи Вьетнам Социалистиг Республиканың Маадыры Фам Туан составтыг каттышкан экипаж 1980 чылдың июль 31-де Москваның-биле 18 шак 15 минута турда Черже ээп келген.

Космонавтылар эштер Попов болгаш Рюмин «Салют-6» станцияда ажылды уламчылавышаан.

«Союз-36» космос корабльның дүжүрүп бадырар аппарады Совет Эвилелиниң айыткан девискээринде Джезказган хоорайдан мурнуу-чөөн чүкче 180 километр черде хонупкан.

Эштер Горбатко болгаш Фам Туан оларның черге хонганының соонда кадыкшылы эки.

Орбитаның «Салют-6» — «Союз-36» — «Союз-37» эртем-шинчилел комплексиниң иштинге кады ужудуушкунунуң үезинде эштер Попов, Рюмин, Горбатко болгаш Фам Туан олар социалистиг өске чурттарның эртемденнериниң киржилгези-биле Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның специалистериниң белеткээни элээн каш технологтуг база медицина-биологтуг шинчилелдерни болгаш шенелделерни чорутканнар. Бойдус курлавырларын болгаш долгандыр турар кавыны өөренип көөрүнүң программазы-биле каттышкан экипаж Чер кырын, оон иштинде Вьетнамның чамдык районнарын дорт хайгаарап база чурукка тырттырганнар. «Интеркосмос» программазының киржикчилери чурттарның специалистериниң тургускан эртем аппаратуразын ажыглап тургаш, каттышкан экипажтарның мурнунда ужудуушкуннарының үезинде эгелээн шенелделерни космонавтылар уламчылаан.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» комплексинге калбак программаны күүсеткени улус ажыл-агыйының болгаш космос эртемниң база техниказының улам ыңай хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарынга ажыглаар чаа сан-түңнерни алыр арганы берген.

Космоска чедиишкинниг доозулган ужудуушкун Совет Эвилели биле социалистиг Вьетнамның аразында эртем болгаш техниктиг харылзааларның улам ыңай хөгжүлдезиниң дугайын херечилеп, космосту тайбың шиңгээдип алырынга база ажыглаарынга социалистиг чурттарның эртемнериниң үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының чайынналчак чаа үлегери болур.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш В. В. Горбаткону Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплексинге космоска ужудуушкунну чедиишкинниг боттандырып чорутканы дээш база ынчан көргүскен шудургу болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Виктор Васильевич **Горбаткону Ленин** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1980 чылдың июль 31.

ВСР-ниң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Фам Туанга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплексинге космоска ужудуушкунну чедиишкинниг боттандырып чорутканы дээш база ынчан көргүскен шудургу болгаш маадырлыг чоруу дээш **Ленин** орден-биле болгаш **«Алдын Сылдыс»** медаль-биле шаңнавышаан, **Совет Эвилелиниң Маадыры** атты ВСР-ниң хамаатызы космонавт-шинчилекчи **Фам Туанга** тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1980 чылдың июль 31.

Космонавтыларга ВСР-ниң шаңналдары

ВСР-ниң Национал хуралының Доктаамал комитеди ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры В. В. Горбаткону «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнавышаан, Вьетнам Социалистиг Республиканың Маадыры атты аңаа тывыскан болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың Маадыры Фам Туанны «Алдын Сылдыс» ийиги медаль-биле шаңнаан.

Оон-биле холбаштыр ВСР-ниң Президентизиниң хүлээлгезин күүседип турар Нгуен Хыу Тхонуң чогуур чарлыктарын хүлээп алган.

Космонавтыларны орбитаның «Салют-6»— «Союз» эртем-шинчилел комплексинге космоска совет-вьетнам, ужудуушкунунуң үезинде онаалдаларны үлегерлиг күүсеткени дээш база ынчан көргүскен шудургу болгаш маадырлыг чоруу дээш шаңнаан.

(СЭТА).

ЧЕРГЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ДЖЕЗКАЗГАН. (СЭТА-ның тускай корр. Н. Железнов болгаш А. Тышлер). Виктор Горбаткону болгаш Фам Туанның космоска ээлчээниң сөөлгү хүнү күжениишкинниг ажылга эрткен. Эртенден эгелээш олар «Союз-36» корабльди Черже ээп бадарынче белеткеп эгелээннер. Оларның орбитага чедип келгени «Союз-37» корабль станцияда үр чурттап келген Леонид Поповка болгаш Валерий Рюминге артып калыр ужурлуг.

Бир корабльден өскезинче сандайларны дажыглап киирген, бортжурналдарны шыгжаан. Фам Туан Черже эккээр эртем чүъгүнүң даңзызын кылган. Станцияга алды хүн дургузунда ажыл үезинде совет-вьетнам космос экспедициязының кежигүннери эртемге болгаш практикага чугула шенелделерниң база хайгааралдарның улуг комплексин чорутканнар. Оларның аразында «Халонг», «Имитатор», «Поляризация», «Атмосфера» ышкаш шенелделер, планетаның болгаш Делегей океанының янзы-бүрү районнарын дорт хайгаарап, чурукка тыттырганнар.

Национально-

Массаның контролю-биле

КОМИССИЯ-БИЛЕ КАДЫ

Пермь областың улус депутаттарының Советтериниң доктаамал комиссиялары-биле улусчу контроль органнарының демниг кады ажылының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму бо чылдың мартта доктаалды хүлээп алган. Советтерниң доктаамал комиссиялары-биле улусчу контроль органнары демниг кады ажылдаар талазы-биле хемчеглерин күштелдирерин, ындыг байдал контрольдуң дээштиин бедидеринге ажыктыг дээрзин ол доктаалда айыткан.

Ук доктаалды Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитединиң бодунуң ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдургаш, чамдык хыналдаларны республиканың Дээди Совединиң болгаш районнар Советтериниң доктаамал комиссияларының киржилгези-биле кады чорудуп турар.

Өвүр районда чурттакчы чоннуң садыг хандырылгазының талазы-биле байдалды кады кылган ындыг хыналданың түңнелин чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының болгаш республиканың улусчу контроль комитединиң каттышкан хуралынга чугаалашкан. Мында райпо (даргазы Д. Ч. Сат) бараан саарылгазының чартык чыл планын күүсетсе-даа, чонну садыг-биле хандырарын чогуур деңнелге чедир тургузуп шыдаваан. Райпога хамааржыр 31 магазиннерниң 7-зи чартык чыл планын күүсетпээн. Ак-Чыраа, Саглы, Бора-Шай суурларда магазиннер болгаш № 1 автомагазин бараан саарылгазының планын доктаамал күүсетпейн келген.

Районнуң чамдык магазиннеринде ажыл шагының доктааттынган чурумун сагывас санаашкыннар база дамчыдылгалар болгаш өске-даа чылгагааннар-биле хагдынчак турар хүннери хөй. Оларның барааннар болгаш продуктулар шыгжаар черлериниң санитарлыг байдалы багай, барааннарны кайы хамаанчок, октагылапкан чыткылаар. Ындыг факт районуң складында база бар. Беш муң рубль өртектиг үлетпүр барааннары ажык черлерге чыткаш, өл-чаъска үрелип чытканы хыналда үезинде илерээн.

Чамдык садыгжылар болгаш склад эргелекчилери складтарда бар барааннарны орта билбес, оларның ассортиментизин, өртектерин будап турар. Ындыг багай шыгжамырның болгаш четпес учеттуң түңнелинде чамдык барааннар сайгарылга чок үр чытканындан өртээн чингедир ужурга таваржып турар. Ниитизи-биле районда 36 муң рубльдиң барааннарын сайгарылга чок үр чыттырган, а оларның чүгле 38,8 хуузунуң өртээн чингеткен. Ындыг барааннарның саарылгазы кончуг оожум чоруп турар. Оон-биле кады чонга хереглели улуг барааннарның дыка хөй хевирлери-биле оларның негелделерин хандырбайн турар.

Столоваяларның белеткеп турар чемнериниң ассортиментизи чаңгыс аай база ногаа, балык болгаш сүт аймаандан кылган чемнер шуут чок. Малчыннарның садыг хандырылгазының байдалы база-ла чогуур деңнелге четпес. Автолавкаларның ажылынга холбаштыр көдээ Советтер бадылаан график чок, бо чугула ажылга контрольду тургуспаан, сула салыпкан.

Ревизия чорудар талазы-биле ажылдарның планы күүсеттинип турза-даа, чамдык садыгжыларның аразында самчыгдал кылыр чоруктар ам-даа бар. Бо чылдың июль 1-де байдал-биле алырга, улуг самчыгдал-дугаалдарның ниити түңү 18568 рубль болган.

Районуң коллективинде кижизиидилге ажылы кошкак. Социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организастаарынче чогуур сагыш салдынмаан.

Комитет кежигүннери болгаш Дээди Советтиң депутаттары райпо баштаар черинин даргазы Д. Ч. Саттың айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле чорудар хемчеглер дугайында илеткелин дыңнап чугаалашкаш, олар районуң ажылын экижидериниң талазы-биле сүмелерин улус депутаттарының Өвүр райкүүскомунга болгаш Өвүр райпозунга бергеннер.

М. СОДУНАМ.

ДАЯНЫР КОЛ КҮШ

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлу контроль бөлүктеринге, постуларынга болгаш хайгыылчыларга чогуур эргелерни тывыспышаан, оларга бедик харыысалганы хүлээндирип турар. Бистиң районда улусчу контрольдуң район комитеди, оон штаттан дашкаар килдистери болгаш коллективтерде, организацияларда 59 бөлүк, 41 посту ол Хоойлунуң удуртулга болдургаш, анаа дүүштүр ажылдап турар. Оларның кежигүннери күш-ажылчы коллективтерден соңгуттурган илепкейлиг ажыл-ишчилер, а 60 ажыг хуузу ажылчыннар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге улусчу контроль органнары, оларның хөй санныг хайгыылчылары партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга улуг дузаны чедирип турар. Олар партия организацияларының хүн бүрүде удуртулгазы-биле ажылдавышаан, курлавырларны дилеп тып, ажыглаарынче, күрүне планнарының болгаш хүлээлгелериниң күүселдезин хандырарынче, шынар көргүзүглерин экижидеринче, социалистиг өнчүнү болгаш материалдыг чүүлдерни камгалап, хумагалаарынче, мал болгаш чер ажылының культуразын бедидеринче угланган хемчеглерни ап, күрүне мегелээр, хоозун немей бижилгелер кылыр, ажыл-агыйжы эвес, төтчеглекчи чоруктарга, күрүнениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилеринге болгаш өске-даа хажыдыышкыннарга удур шыңгыы демиселди чорудуп турар.

Бо чугула ажыл-херекке улусчу контрольдуң район комитединиң кол даяныр күжү чер-черде бөлүктер болгаш постулар, оларда хайгыылчылар болуп келген. Районнуң чамдык тудуг организацияларынга, ылангыя «Шагонартяжстройнуң» механизация участогунга кылдынмаан чүүлдерни кылдынган кылдыр хоозун немей бижилгелер кылып турганын хайгыылчылар илереткен.

«Улуг-Хая», «Найырал» совхозтарда улусчу контроль бөлүктери малдың учет-отчедуңда база картофельди, минералдыг чемишчидилгелерин шыгжап, кадагалап турарында улуг четпестерни илереткеш, чайлаткан. Бо чылын «Ак-Туруг» совхозка электри энергияны чарыгдап турар байдалын хайгыылчылар хынап көрген.

Амгы үеде районнуң черлеринде улусчу контроль бөлүктери, постулары болгаш хайгыылчылары көдээ ажыл-агыйның эң чугула кампанияларынче, ылангыя ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузарын хандырарынче угландырган. Мал чеми белеткээр бригадалар бүрүзүнде улусчу контрольдуң 16 постузун тургускан, оларда 49 хайгыылчы хаара туттунган. Олар ажылдың шынарын, техниканы ажыглап турарын, чидириглиг болдурбазын, ажылды организастап турарының байдалын доктаамал хайгааралга алган.

Чер-черде улусчу контроль постуларының кежигүннериниң өжүүннеринге баглаар «УК» деп бижиктиг кызыл пестерин белеткээн, оларны баглаан хыналда кылып чоруур контролерларны ажылдың чугула участоктарынга бо-ла көрүп болур. Бо ажылды «Күш-ажылдың хостуу», «Улуг-Хая» совхозтарда парткомнар секретарьлары О. М. Седип, Б. Ш. Дамба оларның удуртулгазы-биле ол коллективтерде багай эвес организастаан.

Белеткеттинген мал чемин кадагалаары, кыштагларже сөөртүрү, оларның учет, отчедун шын кылыры, кажаалары дээн ышкаш айтырыгларже база-ла доктаамал кичээнгей салдынар апаар. Көдээ ажыл-агыйның амгы үеде чугула кампанияларын шалыпкын чорударынга идепкейлиг киришпишаан, районнуң улусчу контроль бөлүктери, постулары база оларның хөй санныг хайгыылчылары СЭКП ТК-ның июнь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге, партияның ээлчеглиг XXVI съездизин төлептиг уткуур талазы-биле ажылчы чоннарның улуг үүле херээнге боттарының үлүүн база киирерлер.

В. ИДАМ.

Улуг-Хемниң районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Бедик мергежилдиг токарь Анатолий Александрович Максимовтуң күш-ажылчы календарында 1982 чыл чоруп турар. Ол бодунуң хууда беш чыл планын 4 чыл дургузунда күүседипкен. СЭКП-ниң XXVI съездизин төлептиг утнууру дээш социалистиг чарыш «Тудуг иезектери» комбинаттың цехтериниң аразында калбарган. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы А. А. Максимов болгаш оон-даа өске мурнакчылар кызымак ажылы-биле эки үлегер-чижекти көргүзүп, чарышты баштап турар.

Анатолий Александрович партияның XXVI съездизинге уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, он бирги беш чылды 3 чыл 6 ай дургузунда күүседирин шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: А. А. Максимов ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

«Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазында Саңчы Алдын-Херел он ийи чыл дургузунда малчыннап келген. Ол ам дуржулгалыг хойжу, аныяктарның дагдыныкчызы.

Онгу беш чылдың доостур чылында мурнакчы малчын төрүүр 100 хойга онаашты 90 хураганы менди алыр хүлээлгезин 95 кылдыр күүсеткен. Хойдан-на 2,8 кг дүктү алган. Бо беш чылдың эгезинден бээр мурнакчы малчын төрүүр 100 хойга онаашты 90-95-тен эвээш хураган ап көрбээн.

Алдын-Херел Доңгакович одек-кыштааның септелгезин чазын-на кылып алган. Ам кодан хоюнга 15 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, сиген кезилдезинче кирген.

Н. НАМДЫН.

Өвүр район.

ДҮЖҮТКҮР СОРТТАР

Бистиң чуртувуста тарып турар тараа культураларынга «Мироновская-26», «Мироновская кыска сыптыг» деп ийи чаа сорт немешкен. Оларны Мироновскиниң селекция болгаш үрезин ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери өстүрүп үндүрген.

Ленинчи болгаш ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры В. Н. Ремеслонуң удуртуп турары бо институттуң өстүрүп үндүрген тараа культуралары чүгле бистиң чуртувуста эвес, даштыкыда-даа нептерээн. Институт 17 эртем албан черлериниң ажылын уштап-баштап, сорт үндүрүп өстүрериниң агротехниказын ажылдап кылып турар. Оон аңгыда чурттуң Украина болгаш оон-даа өске тараалаң черлеринге чаа тып үндүрген сорттарны канчаар тарып өстүрериниң дугайында сүмелерни ажылдап кылып турар.

Чурттуң хоочун эртем-шинчилел институттарының бирээзи — Мироновскиниң институдунуң эртемденнери көдээ ажыл-агыйны, ылангыя чер ажылын хөгжүдеринге улуг салыышкынын киирип келген. Мироновчуларның өстүрүп үндүрген чаа сорттарын тарып эгелээнден бээр ийи миллиард рубльдиң арыг орулгазы алдынган.

Институттуң коллективи бо беш чылдың эгезинден бээр 9 чаа сортту өстүрүп үндүрген, оларның ужун колхозтар болгаш совхозтар массалыы-биле тарып турар. Ол сорттарны ажыглап эгелээниниң түңнелинде 2,5—3 миллион тонна тараа чыл санында немей алдынып турар.

Мироновскиниң эртемденнериниң ажылының бир кол угланыышкыны болза Украинага, Поволжьеге болгаш өске-даа тараалаң черлерге дүжүткүр тарааның сорттарын чогаадып өстүрери болур. Оларның өстүрүп үндүргени «Мироновская часкы» деп сортун Киев, Брест, Кострома областарының, Эстонияның, Башкирияның тараажылары тарааш, бир гектардан-на 50 центнер дүжүттү ап турар.

Бо сортту барын болгаш чөөн Сибирьниң, Казахстанның тараажылары болгаш элээн хөй даштыкы чурттар база калбаа-биле ажыглап эгелей берген. Амгы үеде «Мироновская эрте» «Мироновская-3» деп сорттар күрүне шылгалдазын эртип турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978) Пленуму чуртка тараа бүдүрериниң көвүдедир талазы-биле улуг сорулганы салган: дараазында беш чылда чуртка тараа культураларының дүжүдүн бир гектарга онаашты 20 центнер, Соңгу Кавказка, Украинага, Молдавияга, Белоруссияга, Прибалтикага болгаш өске-даа тараалаң черлерге 35—40 центнер чедирер болгаш кандаашкынга алыспас, аарыгларга удур быжыг туруштуг болгаш бир гектардан 90—100 центнер чедир дүжүт бээр сорттарны өстүрүп үндүрер деп сорулганы эртемденнер салган.

Т. АРКУШЕНКО,
СЭТА-ның корр.

ЧЕДИИШКИННИ БЫЖЫГЛААР

ЧАРТЫК ЧЫЛДА

СЭКП Төп Комитединиң июнь (1980 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Улуг-Хем районнуң совхозтарының сүт-бараан фермаларының күш-ажылчы коллективтери кызымак ажылдап турар. Ылаңгыя ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринче, чүнү-даа мурнунда сүт саалдазын көвүдедиринче доктаамал кичээнгейни угландырган.

Ол сорулганы боттандырары-биле саар инектерниң уксаазын экижидери, саанчыларның онаашкан ажылы дээш харыысалгазын база билиин, мергежилин бедидери болгаш өске-даа чугула чүүлдер орта хамааржыр. Сүт-бараан фермаларының аразында социалистиг чарыштың чартык чыл түңнели үнген. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан фермазының коллективи чарышка тиилекчи болган. Олар партия райкомунуң, район Совединиң күүсекчи комитединиң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле алды удаа чаалап ап келген. Ол ажыл-агыйның Иштии-Хем. «Найырал» совхозтуң Үрбүн фермаларының коллективтери чартык чылда сүттү бүдүрериниң, күрүнеге садарының чартык чыл планын ажыр күүсеткен. Ниитизи-биле сүттүң шынары эрткен чылдың деңнелинден 6 хуу бедик болган.

Сүт-бараан фермаларындан 1703 тонна сүт күрүнеге дужааттынган, план 100 хуу күүсеттинген. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң фермалары планындан ажыр 65 тонна сүттү киирген. Жданов аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери планын ажыр күүсеткен. Сүт садарының чартык чыл планын чүгле «Күш-ажылдың хостуу» совхоз күүсетпээн.

Үстүнде демдеглеттинген чедиишкиннер фермаларның найыралдыг коллективтериниң, саанчыларының, кадарчыларының, бир демниг кызымак, чүткүлдүг күш-ажылының ачызында чедип алдынган. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң саанчылары Бадынам Долчанмаа, Татьяна Монгуш, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң— Ольга Санаажык, «Найырал» совхозтуң—Самба Өшкү-Саар, Анастасья Кендей, Татьяна Допчун-оол, Очур Байлакай олар эң эки көргүзүглерлиг болган.

Фермаларның партия, комсомол болгаш профэвилел организациялары ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг ажылды экижидер, социалистиг чарышты дээштиг организастаар, кижи бүрүзүнүң даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазын, негелдезин бедидер хемчеглерни доктаамал чорудуп келген.

САААНЧЫЛАРНЫҢ СЛЕДУ

Районнуң саанчыларының дүрген, шынарлыг саарынга, коммунистиг күш-ажылдың бөлгүмүнге өөренип эрткен билиинге болгаш культурлуг амыдырал-чурттталгазынга көрүлде-конкурсту чыл санында эрттирер чаңчылдыг. Манаа херээженнер, чөвүлелдери болгаш агитквартиралар кол рольду ойнап турар. Ону эрткен чылын тус-тус фермаларга чоруткан. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан фермазынга бир инектен хөй сүттү саарының чарыжы чарлаттынган. Оон түңнелинде мурнакчы саанчы Бадынам Долчанмаа кымга-даа тиилеттирбейн, ийи чүс рубль-биле шаңнаткан. Ынчаарга бо чылың партия райкомунуң бюрозунуң доктаалы-биле район конкурузун эрттирерин шиитпирлээн.

Районнуң саанчылар слёду «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы фермазының чайлаанга болган. «Ленинчи ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш демисежир» деп лозунг, кызыл туктар, көргүзүглер астынган. Фермалардан шилиттинип келген саанчылар чыскаалыпкан. Районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң зоотехниги, кол судья В. Соболев слётту ажыткаш, партия райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи эш Д. Ондарга сөс берген. Конкурстуң чурумун оон негелделерин, ужур-дузазын ол тайылбырлаан. Команда бүрүзү үш саанчыдан тургустунган. Оларның аразында ажыл стажы чээрби, үжен ашкан дуржулгалыг саанчылар бар.

Ындыг маргылдааларга мурнуку чылдарда үргүлчү киржип келген хоочун саанчылалар эвээш, чаа аныяк, мергежилдиг кижилер өзүп турары өөрүнчүг. Конкурстуң негелдезин ёзугаар «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Оймак, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы фермаларының үш-үш саанчылары электрилиг саалдага киришкен. Ол депшилгелиг мурнакчы арга моон соңгаар калбак хөгжүлдени алыр ужурлуг. Оон өскелеринге холбиле саалданы чоруткан. Көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң болгаш шынарының талазы-биле инспекциязының инспектору эш Г. Антоненко сүттүң арыг шынарын хынаан.

Саанчыларга, слёттуң бүгү киржикчилеринге онгу беш чылдың доозукчу чылының чартык чылда түңнелдериниң болгаш моон соңгаарты сорулгаларының талазы-биле СЭКП райкомнуң секретары эш С. Лакпа илеткел кылган. Илеткел талазы-биле саанчылар Александра Балчыймаа, Норжуя Тайнык-кыс, кадарчы Сандан Кара-оол олар санал берген.

Конкурстуң түңнели үнген. Бирги черни «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, ийгизин «Найырал» совхозтуң Кара-Тал, үжүзүн «Улуг-Хая» совхозтуң Алдын-Шынаа фермаларының командылары алгылаан. Оларга шаңналдарны тывыскан. Саанчыларның аразында чарышка Арыг-Бажы фермазының саанчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты Мария Ховалыговна Балган район чемпиону болган. Анаа чемпион лентаны баглаан. Чарыштың даараазында черлерни «Улуг-Хая» совхозтуң саанчызы Мария Данзы-Белек, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң — Зинаида Ужун-оол, «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң — Татьяна Монгуш олар тус-тусту ээлээннер. Электрилиг саалдага Александра Доо, Татьяна Кендей, Михаил Майынды олар шылгараан. Ол тиилекчилер тус-тузунда өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

Д. АРАКЧАА.

ТАЙГА ОДАРЫНГА

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннары хөй, өшкү коданнарының бонитировказын кылгаш, аңгылай үзүп, деңзилээш, Алдыы Ишкинниң, Хөр-Тайганың чайгы делгем одарларынче, семис аяңнарынче семиртип алыры-биле чайлаглады үндүрген.

Хөйжүлар, өшкү кадарчылары тайганың эки одарларын мал семиртилгезинге чөп ажыглап, келир кыштаглаашкынга чогуур белеткелдиг ужуражыр дээш хонаш солуп, хөй удаа көжерлер. Кадарган малын эки семиртип алган малчыннарга немелде төлевир бээриниң негелделериң ажылдап кылгаш, доктааткан.

Совхозтуң дирекциязы, парткому, Сүт-Хөл ажылчын кооперациязы ырак-узакта чурттап турар малчыннарның амыдырал хандырылгазын экижидер, оларны аъш-чем аймаа, чугула херек барааннар-биле хандырар дээш дерги садыын организастап чедирип турар.

Сайыр, Шеле деп черлерде ийи коданда күзүн күрүнеге садар ирттерни тургускан. Ол коданнарны эң-не эки оът-сигенниг черлерге семиртип алырынче улуг кичээнгей салдынган.

Чаңгыс-Шивиниң өшкү бригадазындан 800 сергени үскеш, совхозтуң Киров салбырында семиртилге шөлүнде азыралда тургускан.

Бо хүннерде малчыннар сиген кезилдезин бир демниг чорудуп турар.

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

СЭКП-ниң XXVI СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

ИШЧИ ӨГ-БҮЛЕ

Күш-ажыл кижини каастаар. Кызымак ажыл-иши-биле кады ажылдап турар эш-өөрүнүң, чоннуң мактал, хүндүткелин чедип алган ишчилер бисте кайы хөвей. Оларның бирээзинге Арыскан суурда холушкак барааннар магазининиң садыгжылары Полина Монгушевна биле Маадыр-оол Монгушович Артаалар хамааржыр.

Артааларның ажылынга арга-дуржулгазы улуг. Олар кайызы-даа Кызылдың садыг-кооператив училищезин 1965 чылда дооскаш, садыгжының чымыштыг ижинге киргеннер. Ам бо сөөлгү алды чылдарның дургузунда садыгжылар Арысканың суурнуң ажыл-ишчилеринге ак сеткилдиг иши-биле төлептиг бараан болуп турарлар. Бо үениң дургузунда олар чоннуң бүзүрел, хүндүткелин чедип алганнар.

Артаалар кожазы Иштии-Хемде магазинниң садыгжылары-биле чарыштыг. Күш-ажылчы маргылдаага олар бүгү көргүзүглер талазы-биле чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келгеннер. Ынчангаш эрткен чылдың түңнели-биле олар «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек демдээ-биле шаңнатканнар. Чарыштыг ийи магазинниң садыгжылары чарышпышаан, бот-боттарының ажылынга дузалажып, арга-дуржулгазын күзелдиг-биле солчуп турарлар. Ажылды мындыг янзылыг тургусканы магазиннериниң кайызының-даа ажылынга идиглиг.

Полина биле Маадыр-оол Артаалар бо чылдың эрткен бирги чартыында социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, ажылчын кооперациязының магазиннериниң аразында калбарган чарышка бо удаада база тиилекчи болганнар. Ук магазинниң бо чылдың бирги чартыында бараан саарылгазының хемчээли эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 5,3 муң рубль азы 4,6 хуу өскен. Ол өзүлдени садыгжылар садып алыкчылар-биле быжыг харылзаалыг ажылдың түңнелинде чедип алган.

Садыгжылар чоннуң бараанга херегледерин четчелээр айтырыгже чугула кичээнгейни угландырып келгеннер. Ынчангаш магазинде бараанның ассортиментизи элбек. Садып алыкчыларның чагыгларының күүселдези эки.

Магазинде холушкак барааннар садып турар, ынчангаш мында бөлүк бүрүзүнүң ассортиментизи арбын. Магазинниң садыглаар шөлүнүң хемчээлиниң арай биче болганындан бараан бүрүзү эки көскү кылдыр делгеп салдынмайн турар, ооң кончуг таарымча чок болуп турарын садыгжылар чугаалап турарлар.

30 чыл бурунгаар ажыглалга кирген бо магазинниң садыглаар шөлүнүң хемчээли шынап-ла биче, ындыг-даа болза садыгжылар ооң делгүүрлерин таарыштыр тургузуп, барааннарны көрүштүг кылдыр делгеп салган. Магазинниң иштии, дашты арыг-шевер. Садып алыкчыларның таарымчалыг садыглап алырынче мында чугула кичээнгейни угландырып турар.

Мурнакчы садыгжылар бо хүннерде доозукчу чылдың планныг онаалдазын ажыр күүседир, партияның XXVI съездизинге төлептиг ужуражыр дээш кызымак ажылдап турар.

К. САТ.

Улуг-Хем район.

МАРТ АЙДА КҮҮСЕДИПКЕН

— Онгу беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш шалыпчы ишке хаара туттунган ажылдап турар тус-тус кижилер-даа, бригадалар-даа бистиң коллективте эвээш эвес. Ылаңгыя партияның ээлчеглиг XXVI съездизин 1981 чылдың февраль 23-те чыылдырарын доктааткан СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң материалдары-биле коллектив кежигүннери таныжып, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын олар бүрүн деткип турарлар — деп, ыраккы Мөңгүн-Тайга районда септелге-тудуг участогунуң начальниги К. Б. Доңгак чугаалады.

«Тыва септелге-тудуг» тресттиң бо районда участогунда комсомолчу-аныяктарның Нина Делгер-оолга удурткан шеверлекчилер бригадазының ажылының дугайында макталдың сөстерин хөйнү дыңнап болур. Ынчанмайн канчаар — шеверлекчи кыстар онгу беш чылдың планныг онаалдаларын бо чылдың мартта-ла күүседипкеш, ам он бирги беш чылдың үлүүнде ажылдап турарлар.

Ажыл-ишчи, тура-соруккур бо кыстар онгу беш чылдың доозукчу чылында 35 муң рубльдиң шеверлел ажылдарын кылыр планын ажыр күүседип, бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Нина Делгер-оолдуң удурткан шеверлекчилер бригадазы чурттталга бажыңынга шеверлел ажылдарын кылып турда, чеде берген бис. Ында чүгле дуржулгалыг шеверлекчилер эвес, а Мугур-Аксы ортумак школазының үстүкү класстарының өөреникчи уруглары мында ажылдап, планныг онаалдаларны күүсединге төлептиг үлүүн киириштирип турар болду.

— Планныг онаалдаларысты ажыр күүседир, шеверлел ажылдарының шынарын үрээр чорукту болдурбас деп социалистиг хүлээлгени чыл эгезинде алган бис. Бригаданың кыстары ажылгыр-даа, эп-найыралдыг-даа. Ынчангаш онгу беш чылды хуусаа бетинде күүсеткен бис. Чурттуң амыдыралында политиктиг чугула болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизин келир чылдың февраль 23-те чыылдырарын доктааткан ТК-ның июнь Пленумунуң материалдары-биле бистиң бригаданың кыстары таныжып, деткээш, он бирги беш чылды база-ла хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген бис — деп, бригадир Нина Иргитовна Делгер-оол чугаалайдыр.

Бригаданың ажыл-ишчи кыстары: Валя Хертектиң, Таня Хертектиң, Бичии-Уруг Доңгактың болгаш оон-даа өскелерниң ажылы макталдыг.

Комсомолчу аныяктарның шеверлекчилер бригадазының кызымак ажылын үнелеп көргеш, ленинчи юбилейде хүндүлел бижик-биле шаңнаан. А бригадир Нина Делгер-оол, бызанчы Байлак Доңгак, Хүлер-оол Доңгак оларны база-ла хүндүлел бижиктер-биле шаңнаан.

М. КАЛЧАН.

ЭКИЖИИРИНИҢ АРГАЛАРЫ БАР

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дүгү» комбинаттың дагдүгү арыглаар фабриказында бүгү ажылдың чорудулгазы ооң хамааржыр улуг цехтер бар. Олар ден-дески эки ажылдаар болза, ынчап фабрика эки көргүзүглерлиг болуп, күрүне планын күүседир. Оларның бирээзи—руда үүрмектеп-сорттаар комплекс болур. Ооң ажылының чамдык талаларын көрээл. Ол бүдүрүлге күрүне планын ай бүрүзүнде күүсетпейн келген. Бо коллектив бо чылдың эрткен чеди айларында арыглал фабриказынга 163,4 тонна дагрудазын чедир бербейн, ооң ажылынга улуг хожудаашкынны болдурган.

Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң хожудаашкынын чүнү-биле тайылбырлап болур? Оон кол чылдагааны болза, дериглерге сай-довурак үргүлчү тырылганындан конвейерлер болгаш руда үүрмектекчилери болганчок-ла үрели бээринде болуп турар. Ынчангаш ол ажылга бо-ла шаптыктай бээр. Ындыг байдал канчап тургустунганыл дээрге, бүдүрүлгениң моон мурнунда турган удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ында ажылдап турар ажылчыннарның ажылын доктаамал контрольдавайн, дериглерниң өй шаанда аштап-арыглаваанындан, планныг септелгелерни багай шынарлыг чоруткандан болган. Оон аңгыда коллективте кижизидилге ажылы база кошкак турган.

Комплекстиң удуртукчулары, ылаңгыя партия организациязы, амгы үеде ында хөй-ниити организацияларынга, активке, тускай эртемниглерге даянгаш, хожудаашкындан уштунар, дериглерниң чогумчалыг ажылдаарын хандырар талазы-биле кызыы ажылдап, хемчеглерни алган.

Ында ийи кол айтырыгже улуг кичээнгей салдынган: дериг-херекселдерниң үзүктелиишкин чок ажылдаарын хандырар, ийинде бүдүрүлге болгаш күш-ажыл сагылга-чурумун быжыглаар. Амгы үеде бирги айтырыг талазы-биле мындыг чүүлдерни кылган. Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң амгы байдалынга дериг-херекселдерниң чогумчалыг ажылдаарын таарыштырары берге-даа болза, ону ажыглалга кииргенинден бээр аштап-арыглаттынмаан дериг-херекселдерниң сай-довураан аштап-арыглап, а чамдыызын септеп эгелээн. Ол ажыл эки түңнелдерни бере берген. Ынчангаш анаа туруушкун эвээжеп турар.

—Кылдынган ийи конвейерлерни эки ажылдадыр болза, хожудаашкындан уштунуп болур бис—деп. ҮСК-ның удурткучулары чугаалап турарлар.

Ийи конвейерлер үрелип каап болур. Ынчангаш конвейерниң шуптузун септээри чугула, чүгле ынчаарда олар ден-дески ажылдап болур. Ону ынчаар кылыры ындыг амыр эвес. Хөй артык кезектер, ылаңгыя конвейерлерге ленталар херек. А олар комбинат складында чок. Үзүлген ленталарны тудуштурар херекселдер цехте чогундан слесарьлар оларны көктеп турарлар, а олар үр болбайн катап үстүп каар. Оон аңгыда дериглер эде кылыр ажылды ында база чоруда берген.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер талазы-биле ажыл база чоруттунуп турар. Цехтиң администрациязы, партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары коммунистерге даянып алгаш, күш-ажыл болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр кижилер-биле тус-тус чугаалажып, хемчээн ап турар. Ынчангаш сөөлгү үеде байдал экижээн.

Цехтиң удуртулгазы ажылын кылырда активке, хөй-ниитиге доктаамал даянып турар. Олар болза, бүдүрүлгениң мурнакчызы В. А. Юсупов удурткан партия бөлүү, инженер-техниктиг ажылдакчылар улуг механик Ю. В. Ланд, ээлчег мастери коммунист А. И. Седип, ээлчег мастери, эш хуу судунуң даргазы В. Н. Новиков олар болгаш өскелер-даа болур. Оларның ачызында цехтиң ажылын дыка экижидип болур.

Сөөлгү үеде чамдык ээлчеглер, ылаңгыя эштер А. И. Седиптиң, Н. К. Теплыхтың, А. И. Качаевтиң ээлчеглери бедик көргүзүглерни чедип ап турары анаа магадылал болур.

М. ООРЖАК.

«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Бөгүн—Молдав ССР-ниң тургустунганындан бээр 40 чыл оюу

КИШИНЕВ. Конституция шөлү.
А. ГРИНЬКОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

МОЛДАВ ССР. «Волна» бүдүрүлге каттыжыышкынының «Электроточприбор» заводунда Иван Федорович Ботезат чээрби ажыг чыл дургузунда ажылдап келген. Профессионалдыг бедик белеткел, организакчы эки аргалар ооң баштап турар бригадазынга бүдүрүлге онаалдаларын доктаамал ажыр күүседир, тергиин эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрер арганы берип турар.

ЧУРУКТА: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. Ф. Ботезаттың аныяк ажылчыннар-биле чугаалажып турары.

А. СИМАНОВСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Олимпиаданың он ийиги хүнүнде

●Хостуг хүрешке Совет Эвилелиниң шилиндек командазының кежигүннери Сергей Белоглазов 57 килограммга, Сайпулла Абсаидов 68 килограммга, Сослан Андиев 100 килограммдан аар деңзилерге Москва Олимпиадазының чемпионнары болуп, алдын медальдарны чаалап алганнар.

●А хостуг хүрештиң 82 килограмм деңзизинге Болгариядан Исмаил Абилов чемпионнаан.

●Дзю-до хүрештиң 65 килограмм деңзизинге совет спортчу Николай Солодухин Олимпий оюннарының тиилекчизи атты чедип алган.

●Херээжен спортчулар аразынга черниң узунун халыырынга Татьяна Колпакова Олимпий оюннарының чаа рекордун тургуспушаан, бирги черни ээлээн.

ЧЕМПИОННАР

Хостуг хүреш маргылдаазының 100 килограммга чедир деңзизинге чемпионнаан Илья Матэ.

Молот октаарынга база совет спортчу Юрий Седых бирги черни ээлээн.

КОЗАКЕВИЧИНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Узун ыяш дузазы-биле бедиин ажа халыырынга сурагжаан поляк спортчу Владислав Козакевич бодунуң амыдыралында эң-не улуг тиилелгени Олимпиада үезинде чедип алган. Мурнунда ол элээн улуг хемчээлдиг маргылдааларга болганчок «аайлашпайн баар» турган болза, бо удаада Варшава чурттуг 26 харлыг ол студент чүгле удурланыкчыларын ашкан эвес, харын-даа делегейниң чаа рекордун — 5,78 метр хемчээлди ажыр халаан.

«Меңээ тывыскан медаль чүгле мээң эвес, ол тренерим Ришард Томашевскийге база хамааржыр — деп, парлалга конференциязынга журналистерге Козакевич чугаалаан.— Бир ай мурнунда кемдээшкинге таварышкаш, хөй чыл дургузунда Олимпиадага белеткелим ам буурааны ол деп муңгараан сеткилимни часкарып, тиилелгеге бүзүрелдиг болурумга орукту ажыткан кижим ол чүве».

Кызыл-сарыг баштыг, эъткханы безин спортчу кижи деп билдингир, узуну — 187 сантиметр, деңзизи — 86 килограмм Владислав Козакевич Польшаның шилиндек командазының шолбаны. Оон чаңгыс командада эш-өөрү Владиславты шынчызы болгаш дуза дилээн кижиге чажам дивези дээш хүндүлээр. Бедиин халыыр талазы-биле делегей рекордсмени Яцек Вшола-биле кады Владислав спортка бердинген кижилерниң үлегери бооп чоруурлар.

Ол чүгле бүгү-ле күш-биле белеткенип билир эвес, маргылдааларга удаа-дараа киржиринге база ынак. Чыл санында-ла чээрби ажыг маргылдааларга доктаамал киржип турар кара чаңгыс спортчу ол бооп турар.

Рекордтарны ажар дээш өскелерден хөй катап узук чок шенеп келген спортчуга база Козакевич хамааржыр. Бо чылын 572 сантиметрни ажа халааш, ол делегей рекордсмени апарган. Ынчалза-даа үш неделя эрткенде француз Тьерри Виньерон ооң ол эргезин «казып каапкан». Лужникилерге Олимпий секторунга болган ужуражылга үезинде Козакевич Виньеорну болгаш өске француз Увионну (Ол делегей рекордун 577 см. чедирген) болгаш Иркутск чурттуг аныяк спортчу Константин Волковту шуптузун ашкан.

Олимпийжи тиилелге Козакевичиге анаа-ла келбээн. Мурнуку үелерде аштырышкыннар, чедимче чок халыштар халас барбаан— шупту аңаа өөредиг болган. Ам Владислав шыдаар азы шыдавазының дугайында боданмас, ол бүгү-ле арга-хоргаларны мурнунда-ла шинчилеп каапкан. Хөй-хөй шактар дургузунда уламчылаар маргылдаалар үезинде чаңы өскерилбес, удурланыкчылар чүнү-даа канчап турар болза, тоовас кылдыр база ол бодун чаңчыктырган.

— Владислав — тергиин спортчу — деп, чаа чемпионнуң дугайында Олимпиаданың мөңгүн шаңналының эдилекчизи Константин Волков чугаалаар. —Ооң бедик мергежилдии, аажы-чаңының туруштуу, маргылдаа үезинде чүткүлдүг болгаш соруккур чоруу бистерни магададып турар. Ол талалар чиик атлетикага чугула херек. Мээң тиилексеп турганым кымга-даа чажыт эвес, ынчалза-даа хомудавас мен: удурланыкчым төлептиг кижи болган. Владиславтың тургусканы делегей рекорду маргылдааларның ёзулуг каасталгазы болган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ол тулган чемпион азы «алдын олимпийжи» кижи-дир.

Т. КОЗЛОВА,
В. НОВОСАДЮК,
СЭТА-ның корр.

АЛДЫН ӨРТЕКТИГ ДУРЖУЛГА

Олимпий чемпионнарының алдын медальдарын чаалап алган югослав баскетболистерниң долу даңзызын көөр болза, делегейге сурагжаан кайгамчык спортчуларның аттары каракка илдигер. Олимпиада-80-ниң ол чемпионнарының коллективин эң-не быжыг, сөөлгү сес чыл дургузунда аштырар чүве чок команда деп чугаалап болур. Драган Кичанович, Мирза Делибашич, Дражан Далипагич, Крашимир Чосич дээн ышкаш ойнакчыларның тактиказының болгаш техниказының дугайында чугаалаары кымга-даа чажыт эвес.

Югославияның командазының ат-алдары улуг. Чемпионаттарга-даа, делегейге-даа тиилекчи болуп келген, ам бо Олимпиада чемпиону болганы ол. Эрткен чылын Европаның бирги чери дээш болган маргылдаага югослав баскетболистер «өрү көрдүнүпкениниден» аштырышкынга таваржып, чүгле үшкү черни ээлээннер. Олар ооң шиин түңнел кылып, база катап Ранко Жеравицага тренерледип алгаш, мындыг тиилелгени чедип алган.

Команданың тренери Москвага оюннар эгелээриниң мурнуу чарыында журналистерге оюннуң халдаашкын аргазынче катап киирерин, а камгалал үезинде быжыг болгаш туруштуг ойнаарын команда кежигүннеринге өөреткенин чугаалаан. Олимпий маргылдаазы эрткен соонда баскетболга ужуражылга амгы үениң негелдезин ёзугаар эрткен деп чугаалап болур.

Команданың тергииннери — Кичанович, Делибашич, Далипагич олар мурнуку одуругга чоруп турган, а сөөлгү үеде шоолут чедимче чок ойнап келген Чосич база олардан чыда калбаан. Югославияның шилиндек командазының дуржулгазы шынап-ла алдын өртектиг болган.

Ю. ХРОМОВ,
СЭТА-ның корр.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Бойдустуң халавынга удур эртем

ГАВАНА. Сөөлгү чылдарда Кубаны таварып эрткен шуурганнардан шаанда ышкаш кубажылар угаан-кудун оскунмаан. Метеорологияның чедиишкиннериниң ачызында ынчаар менди үнер аргалыг болган.

Куба — метеорологтуг шинчилелдерни комплекстиг чорудуп, атмосфераны, чижээлээрге, чаңнык, диңмирээшкинниң, улуг шуурган-хаттың болгаш өске-даа болуушкуннарның канчап болу бээриниң чылдагааннарын өөренир талазы-биле делегей шенелделеринде киржип турар делегейниң хөгжүп турар хөй эвес күрүнелериниң бирээзи. Бо чорук болза революцияның тиилээниниң соонда эртем кылдыр хереглеттине берген куба метерологияның шапкын хөгжүлдезин тодаргай көргүзүп турар.

Амгы үеде Кубаның метеоалбаны үш абсерваториялыг, олар күчүлүг радиолокациялыг станциялар-биле дериттинген, ооң дузазы-биле 500 километр ыракта кел чыдар улуг шуурганны баш удур билип аптарлар. Оон-биле кады метеорологтуг совет спутниктерден кээп турар информацияны олар база ап, ажылдап кылып турар.

Шынар демдектиг «Тюльпан»

ВАРШАВА. Радомнуң бүдүрүп үндүрүп турары «Тюльпан» дээр телефон аппарадынга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. Ол модель болза корпузунуң быжыы-биле, хевир-шинчизиниң чаражы-биле ылгалып турар.

Бүдүрүлгениң продукциязының шынарын бедидеринге улуг салыышкынны социалистиг чарыштың тиилекчилери— ПКАП-тың VIII съездизи аттыг 12 бригада киирип турар. Материалдарны болгаш чиг-эттн хумагалыг ажыглаарының, ак сеткилдиг күш-ажылдың үлегер-чижээн олар херек кырынга көргүзүп турарлар. Партийжи съездиниң шиитпирлерин чүткүлдүг күүседир дээш, Радомнуң «Тюльпанынга» чыл төнчүзүнге чедир делегейниң Шынар демдээн тыпсырын хандырар деп чаа эгелээшкинни ол мурнакчы коллективтер үндүргеннер.

Садып алыкчыларга эптиг кылдыр

БУХАРЕСТ. Бо чылдың баштайгы алды айларының дургузунда Румынияда садыг бүдүрүлгелериниң шөлү 85 муң дөрбелчин метр улгаткан. Найысылалда болгаш өске-даа хоорайларда «Универсам» хевириниң чаа-чаа магазиннери ажыттынган. Уругларга барааннар, амыдырал хандырылга-техниказы, автомобильдер артык кезектери садар тускайжыттынган магазиннер ажыглалга киргилээн. Бухаресте, Гимишоарде, Брашовта садыг төптери эле кылдынган. Чурттуң бүгү уездилер төптеринге болгаш улуг-улуг хоорайларга амгы үениң универсалдыг магазиннерин тудары садыг четкилерин хөгжүдериниң программазында көрдүнген.

«Вароша» квартал

СОФИЯ. Болгарияның төөгүзүнде тураскаалдыг болуушкуннар-биле Ловеч хоорайда шаандагы «Вароша» кварталы холбашкан. 1869 чылда маңаа тус черниң революстуг комитедин тургускан сураглыг революсчу В. Левскийниң ажыл-чорудулгазының дугайын ында хөй-хөй чүүлдер сагындырып келир. Ол революстуг комитет сөөлүнде кээп Болгарияның революстуг Төп Комитеди кылдыр өзе берген. «Варошаның» бажыңнарының бирээзинге баштайгы болгар космонавт Георгий Иванов база төрүттүнген.

БУР-нуң чазаа чаа кварталды архитектура-төөгү заповедниги болдурар дугайында шиитпирни хүлээп алган. Шаандагының архитектуразын ёзугаар туткан бажыңнарны, культура болгаш төөгүнүң тураскаалдарын — 200 хире объектилерни ол-ла хевирин өскертпейн чаартып кылыр.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Ф. КАСТРОНУҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның «Баррикада» деп солунунга Кубаның Компартиязының бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Фидель Кастро интервью кылган. Империализм ам делегейде эң-не күчүлүг күш болбайн турар, ынчалза-даа ол айыылдыг бооп артпышаан, ынчангаш ону чедир үнелевейн барып болбас. Болуушкуннарның бүдүн комплекизи: экономиктиг кризис, революстуг шимчээшкинниң калбарганы, хөгжүп орар чурттарның оттуушкуну— бо бүгү империализмни өжээннештирип, ону баш муңгашталдырып, шериг авантюраларын кылырынче, боо-чепсекти эндере бүдүреринче ыдалап турар.

Сальвадорда хунтаны Каттышкан Штаттарның деткип турарының дугайын чугаалааш, чүү-даа, америк интервенция-даа, сальвадор улустуң революсчу демиселин соксадып шыдавас деп бүзүрелди Ф. Кастро илереткен. Интервенция тиилелгени чүгле ырадып болур, ынчалза-даа ооң долу тиилелгезин чайладып шыдавас. Сальвадор улустуң тиилелгезиниң магадылалы— ооң улусчу организацияларының чаңгыс эвинде деп, ол онзалап демдеглээн.

Боливияда улустуң демиселин базарынче чүткээш, реакцылыг фашиссирек милитаризм база катап көдүрлүп үнген. Ол болза депшилгелиг демократтыг шимчээшкинге удур эң улуг кем-буруулуг херектерниң бирээзи. Боливияда шериг эргилдези болза реакцияның күштериниң баш муңгашталганының илерээшкини-дир. Херектиң ындыг байдалы үр үеде туруп шыдавас дээрзинге шуут бүзүрээр мен. Боливий улус демиселге улуг болгаш шагдан бээр чаңчылдарлыг. Ол болза дидим болгаш дайынчы улус. Эргилдениң келир үези чок.

«Куба дескеннер» деп адаар айтырыг дугайын чугаалааш, Ф. Кастро мынча дээн: Кубадан үнүп чоруурун күзээннерни «маадырлар» кылып алган Каттышкан Штаттар наркоманнарга, яңганнарга, мөөрейлежикчилерге дывааҗаң ораны, кем-херек үүлгедикчилеринге дываажаң ораны АКШ-че чүткүп турар антисоциал кижилерниң даштыкыже үнеринге бүгү аргалар-биле идигин берип турган. Бо бүгү Каттышкан Штаттарның бодунга удурланышкак болу берген. Бодунуң ээлчээнде ол бүгү кижилерниң Кубадан үнүп чорутканы аңаа эң-не таарымчалыг болган.

Бис бодувустуң улузувуска чоргаарланып болур бис. Кажан Никарагуаже дуржулгалыг башкыларны чорудары эргежок апарганда, бис 29000 ажыг эки турачыларның билдиришкиннерин алган бис. Амгы үеде он-он муң кубалар берге байдалдарда өске чурттарда ажылдап турар деп, түңнелинде Ф. Кастро чугаалаан.

БЕЛУДЖИСТАНДА БОЛУУШКУН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Исламабадтан келген медээлерге даянып алгаш, Ливанның «Ашшааб» солунунуң дыңнатканы-биле алырга, бо чылдың июль 13-те болгаш 14-те, Пакистанның Белуджистан можузунуң чурттакчылары биле Афганистан Демократтыг Республика-биле Пакистанның кызыгаарлашкак районнарында туруп турар афган контрреволюсчу дээрбечи бөлүктерниң аразында каржы-дошкун месилдежиишкиннер болган.

Ол месилдежиишкиннерниң чылдаа болза дээрбечилерниң пакистан тараачыннарны уптеп база күчүлеп турары болган. Ооң түңнелинде ийи таладан өлүрткеннер бар болган.

Белуджистанда боо-чепсектиг хөлезиленикчилерниң кара туразында аажылаашкыны Пакистанның чурттакчы чонунуң аразынга ханы килеңнээшкинни болдурган. Белуджилерниң болгаш пуштуннарның студентилериниң организациялары база өске-даа депшилгелиг организациялар пакистан черде афган контрреволюсчуларның баазаларын доп-дораан узуткаарын, дээрбечи халдаашкыннардан тараачыннарны камгалаарын эрге-чагыргалардан негээн.

Ынчалза-даа афган контрреволюсчуларның каржы-дошкун кара туразында аажылаашкынындан бодунуң хамаатыларын камгалаарының орнунга пакистан армияның кезектери боо-чепсектиг дээрбечилерниң талазында болган.

Ол болуушкуннар-биле холбаштыр Белуджистанда Пакистанның студентилер организациялары удурланыышкынның ажыл соксадыышкынын чарлааннар.

Чавырлыышкынны уламчылаар

БОНН. (СЭТА). Сөөлгү чылдарда чурттуң даштыкы политиказының дугайында ГФР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң илеткелин Герман Коммунистиг партияның «Унзере цайт» деп солуну тайылбырлаан.

Тайылбырда демдеглээни-биле алырга, Бундестагче соңгулдалар соонда эрткен дөрт чыл дургузунда «ГФР-ниң даштыкы политиказында тодаргай эки түңнелдер» чедип алдынган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 1978 чылдың май айда ГФР-де аян-чоруунуң үезинде ат салган, кады кылган декларация, а ол ышкаш экономика база үлетпүр талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң үр хуусаалыг кады ажылдажылгазын хөгжүдериниң болгаш ханыладырының дугайында дугуржулга ооң чижээ болур. Ол документилер тайбыңны хандырарынга дузалаан, олар чавырлыышкынга ажыктыг болган деп, солун онзалап демдеглээн.

Делегей байдалы нарыыдай берген болгаш тайбыңга айыыл улгады берген үеде 1980 чылдың июльдуң эгезинде ГФР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң харысалгалыг ажылдакчыларының чардынган керээлерниң үндезининге чавырлыышкын чорудулгазын уламчылаарының херээнге салыышкынны-киирери-биле ийи күрүнениң аразында харылзаалары кайчаар хөгжүп болурунуң дугайында чугаалажыышкыннарны чорудары-биле база катап ужурашканынга байыр чедирер ужурлуг.

Ол чугаалажыышкыннарның үезинде боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр талазы-биле Л. И. Брежневтиң киирген чаа саналдарынга ГКП-ниң Баштаар чериниң президиуму байыр чедирген.

1978 чылдың майда чардынган үр хуусаалыг дугуржулганың баазазынга кайызының-даа эрге-ажыктарын барымдаалап тургаш, садыг база экономиктиг харылзааларны хөгжүдерин уламчылаарынга ийи таланың чүткүлдүүнге, а ол ышкаш экономика болгаш үлетпүр талазы-биле ССРЭ-ниң база ГФР-ниң кады ажылдажылгазының кол угланыышкыннарының үр хуусаалыг программага ат салганынга бис база байыр чедирип турар бис. Совет Эвилелиниң кризистерден хостуг рыногу-биле экономиктиг харылзаалар чүс-чүс муң ажылдаар черлерни ГФР-ге хандырып турар деп, солун бижээн.

Өске талазында, НАТО-нуң күжениишкиниг чепсегленишкиннериниң программазын тургузарынга ГФР-ниң киржилгези, а ол ышкаш ортумак ыракшылдыг чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европага тургузарының дугайында шиитпирни хүлээп алырынга ооң дузалап турары «тайбыңга болгаш кады ажылдажылгага ажыктыг эвес» деп ол чүүлде айыткан. Ындыг янзылыг хөделиишкиннер «бүзүрешпес чорукту тургузар болгаш бүзүрежиринге дузалавайн турар».

«Европага НАТО-нуң иштинге немелде сорулгаларны болгаш немелде хүлээлгелерни бодунга алырынга» белен чорук болза «чепсегленишкинни дүжүрериниң эвес, а күжениишкиниг чепсегленириниң үзел-бодалы болур» деп, солун онзалап демдеглээн.

Ындыг байдалдарда Герман Компартияның туружу чавырлыышкынга өжээнниг бүгү чүүлдер-биле демисежири, тайбыңче болгаш депшилгеже угланыышкынны боттандырып чорудары бооп келген болгаш бооп турар деп түңнелинде «Унзере цайт» бижээн.

АМЕРИК СПОРТЧУЛАРНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Дж. Картерниң администрациязының Олимпий оюннарын моондактаар дээн политиказы буураашкынга таваржып эгелээн. Москвага болур Оюннарны болдурбас, аңаа шаптыктаар дээш АКШ-тың чазаа улуг күжениишкинни үндүрүп келген. Янзы-бүрү аргаларны ажыглап, спортчуларны коргудуп, хээлилеп тургаш, бодунуң чуртунуң национал командазын Москваже чорутпаан. Американың үлегерин эдерген ГФР, Япония дээн ышкаш чурттарның чазактары база-ла спортчуларын чорутпаан.

Москва оюннары эгелей бээрге ол чурттарда чүү бооп турарыл? XXII Олимпий оюннарын болдурбас, аңаа хора чедирер дээш АКШ-тың чазаа кандыг-даа арга-мегени ажыглап турзажок, ооң чедип алыр дээн сорулгазы бүтпээн. Москва оюннарының сүр-күжү, ат-алдары ол чурттуң спортчуларының кичээңгейин хаара туда берген.

Картерниң администрациязы бодунуң чуртунуң төлээлекчилерин Москваже чорутпас дээш, спортчуларының хөңнүн чазаары-биле Филадельфия хоорайга «делегей» маргылдаазы дээр спорт оюннарын организастаарын аазаан. Ол маргылдаага каш борбак чурттан хөй эвес кижи келген. Ынчангаш ол орта болуп эртпээн. Ындыг ыядынчыг «маргылдаага» киржиринден Американың шыырак дээн спортчулары база ойталаан.

Ол оралдажыышкындан чүү-даа бүтпес боорга, америк чазак спортчуларын медальдар-биле шаңнаар деп шиитпирни хүлээп алган. Шаңнал тыпсырын байырлыг хевирлиг болдурар дээш чурттуң көскү спортчуларын чазак бажыңы—Ак бажыңга хүлээп алыр, президент Картер оларның-биле ужуражып чугаалажыр, а медальдарны Ак бажыңче кирер эжиктиң чанынга тыпсыр деп дугуржулганы кылган.

Америк чазактың угаан-бодал чок политиказының уржуундан делегей маргылдаазынга киржир арга чок болган америк спортчулар Картерниң администрациязының чаржынчыг ол шиитпиринге удурланып эгелээн. АКШ-тың «Балтимор сан» солуну: «Картерниң администрациязы Москваже чорутпаан спортчуларның хөңнүн чазап, оларның арнын чаап каар дээш ындыг шиитпирни хүлээп алган» деп бижээн.

АКШ-тың депшилгелиг хөй-ниитизи ол шиитпирни кижиниң бодун болгаш ооң эргезин дорамчылап базынган чорук кылдыр санап турар. Америк спортчулар боттары-даа ынчаар санап турар. Кандыг-даа маргылдаага киришпейн, аңаа ла меге медаль кадап алгаш, чорууурга кымга ындынчыг эвес боор!

Чазактың хүлээп алган шиитпиринге удурланган медегелди АКШ-тың национал олимпий командазының чиик атлетиктери кылган. «Ак бажыңның» бо шиитпири олимпийжи маргылдааның өөрүшкүзүн кажан-даа солуп шыдавас, эрге-чагыргада олуруп турар кижилер боттарының политиктиг үүлгедиглерин камгалааш, бистиң сонуургалдарывысты тооп көрбейн барган. Ынчангаш АКШ-тың национал командазы Олимпий оюннарынга киришпейн барган» деп ында бижээн. Политиктиг сорулгаларны спорт херээ-биле холбаар чорукту шуут соксадырын медеглеп негээн.

Чазактың ол чалалгазындан шуут ойталааныы элээн хөй спортчулар ажыы-биле чугаалаан. Американың шыырак хемечизи Джэн Харвиль: «Картерниң администрациязының спортчуларга хамаарыштыр кылып турар үүлгедиглеринге удурланганымның эң дээштиг хевири ооң чалалгазындан ойталааным ол болур. Мээң өөрүм мени деткип, мээң үлегеримни эдерер боор деп бүзүрээр мен» дээн.

Москва Олимпиадазынга шаптык чедирер дээн политиканың ындыг янзылыг буруу шавыышкынга таварышкан. АКШ-тың болгаш чамдык барыын күрүнелериниң чазактарының Олимпиаданы болдурбас, аңаа шаптыктаар дээш ап турар хемчеглери ол чурттарның боттарының ат-алдарын делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга баксыраткан. Чижээлээрге, Картерниң администрациязы удавас болур президент соңгулдаларынга соңгукчуларның хөй бадылаашкынын чедип алыр, делегейге дүшкүүрлүг байдалды күштелдирер дээш Москва Олимпиадазынга удурланып эгелээн болгай. Ооң түңнели кандыг болганын үстүнде чижектер тодаргай бадыткап турар. Олимпий шимчээшкининге удурлангаш, АКШ-тың чазаа чүгле делегейниң хөй-ниитизинге эвес, а бодунуң чуртунуң чонунга бак талазын көргүскен.

Ийи-чаңгыс чурттарның бодал чок удуртукчулары спортту политика-биле холбап, боттарының эрге-ажыын сүрзе-даа, олимпий шимчээшкинни калбарган.

БУРУУ ХООЙЛУ

КАИР. Иерусалимни күш-биле каттыштырып алганын болгаш ону Израильдиң «чаңгыс» найысылалы кылдыр чарлаан хоойлуну израиль парламент хүлээп алган. Ол дугайын Израильдиң радиозу чарлап дыңнаткан.

Каттышкан Нациялар Организациязы болгаш делегейниң хөй-ниитизи Иерусалимниң араб талазын күш-биле каттыштырарын болгаш ону колонизастаарын хөй удаа буруушаап келгеннер. Ол хөделиишкиннер болза делегей эргезиниң кол нормаларын каржы-дошкуну-биле үрээни болур деп, олар онзалап демдеглеп турган.

(СЭТА).

Солун парлаттынар деп турда СЭТА-ның дыңнадыы чедип келген. Ында чугаалап турары болза: АКШ-тың чазаа Москваже чорутпаан спортчуларын Ак бажыңга хүлээп алган. Аңаа президент Картер чүве чугаалаан. Ооң чугаазын спортчулар хөөн чок дыңнаан, улуг өөрүшкү илереткен кижилер-даа чок болган.

Хүлээп алышкынга чалаттырган спортчулардан элээн хөй кижи аңаа келбээн, а 150 спортчу шаңнал «медальдарны» алырындан шуут ойталаан.

Аяк шайны аартап ора...

Сергей ЕСЕНИН

* * *

Хоор-сарыг чечектиг чуртта кежээ чайнаан,
Ховуларда розалар хөлбеңнээн.
Хаямның ырлап чораан
Хайыралыг ырын ырлап бер, эргимим.
Ховуларда розалар хөлбеңнээн.
Шираз ай чырыынга чайыннанган,
Сылдыстар үзүттер дег шаараңнаан.
Персияннар кадын кызын думаалайлаан,
Меңээ черле таарышпас чаңныг чон-дур.
Хүннүң изиинге доңа бергеш,
Хүлер арнын дуглааннар бе?
Аннып шырайын додуктурбаан
Амыракка ынакшыыр боорга,
Хүлер арнын дуглааннар бе?
Думаалайны чоор сен, эргимим,
Чагыым ол-дур, шээжилеп аар сен.
Магадылаан чуртталгавыс кыска,
Магадаа дег аас-кежик ховар-дыр.
Чагыым ол-дур, шээжилеп аар сен.
Чараш болбаан салымың безин
Чаагай кежикче сорук киирер.
Авай-бойдус чаяап хайырлаан
Артык чараш арын-шырайын
Чажырарга, бузуттуг болбайн.
Ховуларда роза хөлбеңнээн.
Хары чуртту чүрээм дужей-дир.
Хаям безин черле ырлаваан
Хайыралыг ырым дыңна эргимим...
Ховуларда роза хөлбеңнээн.

Очулдурган Ю. КЮНЗЕГЕШ.

МИШКА ДУЗАЛААН

Благовещенск хоорайның чурттакчызы, «Амурский металлист» заводтуң ажылдакчызы Иван Романович Киртока Москвада үнүп турар журналдарның бирээзинче фото-чурук чорудкан. Ол чурукта бедии 24,5 сантиметр, 1 кг. 660 грамм деңзилиг, хевир-дүрзүзү Олимпийниң Мишка-адыынга дөмей картофель көргүстүнген чүве-дир.

Ол хөглүг чурукту ук журнал дораан парлаан, адаанга каттырынчыг тайылбыр киирген. Удаваанда Иван Романович дайын эгелээр мурнунда-ла чарылганы дуңмазындан чагаа алган.

...Үжен чылдарның төнчүзүнде ада-иези өскүнген ол ийи алышкы Совет Армияның хүрээлеңинге киргеннер. Дайын үезинде Иванга оон дуңмазы Василий өлүрткен деп медээ келген. А Василийниң бодунга оон бир эжи акызы Иван Киртока Славянск биле Изюм аразынга маадырлыы-биле өлген деп чугаалаан.

Ол медээлерниң кайызы-даа шын эвес болган. Василий Украинаны Молдавияны, Румынияны, Болгарияны, Югославияны, Венгрияны, Австрияны эрткеш, дайынны Берлинге дооскан. Ол чазактың хөй-хөй шаңналдарын чаалап алган.

Дайын соолунде В. Киртока Чепсектиг Күштерниң хүрээлеңинге чээрби беш чыл албан эрттирген, подполковник дужаалдыг курлавырже халашкан. Ам ол Челябинскиниң школаларының бирээзинде башкылап турар.

Иван Киртока япон милитаристерни чылча шапкыже чедир дайылдашкан. Ол база танкист, офицер кижи чораан. Оон база-ла шаңналдары эвээш эвес. Дайын соолунде дыка хөй чылдар дургузунда «Амурский металлист» заводка ажылдап келген. Баштай мастерлеп, технологтап, цех начальниктеп чораан. Ол черниң солунунуң штаттан дашкаар корреспондентизи кижи болганда ол чурук база тырттырып билир.

Ийет, Иван Романовичиниң тырттырган чуруу парлаттынган соонда, баштай чагаа келген. Оон Василий Романовичиниң өг-бүлези Челябинскиден Амурже көжүп келген. Ийи алышкы үр-ле хөөрешкеннер.

А. КРИВЧЕНКО.
СЭТА-ның корр.
Благовещенск.

Хендергези делгем боорга

ЧООКТА чаа Кызылга болуп эрткен республиканың мурнакчы малчыннарының хуралының киржикчизи Артилээр Долаанович Көк-оол-биле Улуг-Хемниң Жданов аттыг совхозунуң Хөлчүк салбырында мал кажаазынга кодан хоюн дензиледип турда, ужурашкан бис. Эрес анчы карактарлыг, ортумак дурт-сынныг аныяк эр болду. Чайын дыштанып келген школачы уруглары ачазынга дузалажып, сүрүп келген хоюн кажаалажып турдулар.

Улуг дензи чанында Хөлчүк салбырының эргелекчизи Түлүш Түлүшович Бүрбүсээн саазын, карандажын тудуп алган, мурнакчы хойжунуң түңнелин идегел-биле манаан туру. Артилээр Көк-оол 500 ажыг аныяк иртер кадарып турар кижи. Ыңчангаш оон чайгы үеде кол-ла көргүзүү — немелде дензи. Түлүш Түлүшович ажыл-агыйжы ёзу-биле бирде хойну дензиже киир сүржүп, бирде дензизинче маңнап турду.

Улуг дензиниң кажаазынче иртерни каш-даа үзүктеп киирдилер. Эргелекчиниң кыдыраажынга чурагайлар бижиттинип бадып чытты. 2 тонна. 1 тонна 500 кг, 2 тонна 700 кг...

Түлүш Түлүшович хире-хире баштактаны каап турду:

— Артилээр, совхоз кассиринге шоодай тудуп алгаш баар болзуңза эки-дир, аал.

Кыргылда үезинде аныяк малчын база эки көргүзүглүг болган. Ол бир иртен-не 3,5 кг дүктү алган.

Ыңчап турувуста, кодан хойну дензилээр ажыл доосту берген. Салбыр эргелекчизи бижип алган саннарын кадарын кадып, казырып казып, мурнунда түңнелдерни катап-катап ажып көрүп, шаг болду. Адак соонда өөрүшкүлүг үн-биле Түлүш Түлүшович чарлады:

— Сес тонна!

Мурнакчы малчын Артилээр Көк-оол кодан хоюндан ынча немелде дензини алганы ол-дур. Бир башка оңаашты 16 кг немешкен. Ол дээрге эки көргүзүг-дүр.

КОДАН хойну сүрүп алгаш, Элегес хемин кешкен бис. Оът-сиген хөлбеңейнип, бутка орааштынып чытты.

Хемге келгеш, хойлар шапкын сугдан сестип, эрикке тырлы берди. Малчынның уруглары оон-моон бөле-хаара бүзээлеп келдилер. Диттир хой чок болду. Ынчан малчын боду, шывырак дээн бир иртти туткаш, сүзүп кежипти. Өскелери эдериштилер. Шала бичелери сугга салдай бээрге, аныяк малчын, ап тепкен дырбактыг дег, шурап четкеш, хемден ушта соп, эриинче үндүрүп каап тур.

Аныяк малчыннар Артилээр, ооң кадайы Саарбай Көк-оолдарның чайлаа Хендергениң Узун-Ховуда Өдегелдейде турар. Чойган, пөш шыпкан көк тайганың элээ. Чечек сүстүп чыдар. Сээк, маас хонмас сериин чайлагда хирезинде-ле, ол черниң малчыннары оон улам кулуксуп, тайга тазынче талыйтыр көжүп үнүп турарлар. Малын семиртири ол.

Артилээр биле Саарбай Көк-оолдарның чайлагда ак өөнге кире бээрге, арыг-силиг кеттинген, тодуг-догаа чаштар кижиниң сеткилин өөртүп турар. Аныяк малчыннар чүгле мурнакчы хойжулар эвес, харын чаагай сеткилдиг ада-ие дээрзи илдең. Ол аныяк өг-бүлени көргеш, бо кижилер чырык өртемчей кырында төлептиг чурттап чоруурларның бирээзи-дир деп бодал башка дораап кирер. Ол дугайын өгнүң дөрүнде азып каан «Культурлуг өг-бүлеге» дээн бижиктиг тукчугаш херечилеп турар.

Саарбай аалчыларга аъш-чем белеткеп, шаа-биле дүгүрээн турда, Артилээр Долаанович Кызылга болуп эрткен мурнакчы малчыннар хуралынга чорааны, бодунга улам бедик хүлээлгелер алганын хөөреп орду.

— Республиканың дыка хөй мурнакчы малчыннарын мактап адап, өртектиг белектер-биле, оон туржук машина, мотоцикл садып алыр талоннар-биле шаңнап турду—деп, А. Көк-оол чугаалады. — Бо удаада ындыг аас-кежикке таварышпадым. Амдыы чылынга көрүп турзуң. Ол бүгү кижиниң бодунуң күш-ажылындан хамааржыр чүве-дир.

Аяк шайны аартап ора, элээн-не дөөрештивис. Адак соонда Артилээр Долаанович мынча диди:

—Малчыннар кезээде тайга-таңдыда, ырак-узак черлерде чурттап чоруурлар. Ыңчангаш оларның ниитизиниң малын каапкаш, кода-хоорай кирип, садыг-коржаа кезип чоруур чайы чок. Кызылга мурнакчы малчыннар хуралының киржикчилеринге тускай садыг организастааны кончуг таарымчалыг болду. Улуг садыгта кире бергеш, баштай бажым эргип турду: Кижилер дээрге эңмежок. Улустуң мурнунда даңгаар-ла семис-чаагай, каас-коя херээжен чон турупкан, ховар дээн бараанныарны куспак-куспаа-биле алгаш үндүрүп турду. Бистиң малчын кадайлар база шыдай-дыр деп сеткилим хайнып, оларның каас-чаражын, балдыр-шиизээн магадап, бараан-даа садып алырын уттупкан кайгап турдум. Ам ындыг хурал болурга, ыяап-ла кадым кыраанымны чорудайн адырам деп-даа бодап алдым.

Малчынның кыштаа Узун-Ховудан ырак эвесте Чайлаг-Ажыкта турар. Амгы чайлаа Өдегелдей база Узун-Хову чанында. Узун-Хову база-ла чайлаг чер. Ам оон ортузун кулу бетон коошпалардан кылган суггарылга бугазын студентилерниң тудугжу отрядтарының оолдары кылып турар. Ыңчан Узун-Хову чүгле сиген эвес, тараа база шөлү апаар. Хендергеде тудуглар-ла хөй. Ак-Тал суурда чурттаглга бажыңнары үргүлчү немежип турар. Малчыннар кыштагларынче бедик күженнишкинниг электри шугумун шөйүп турар. Ол ажыл-херекке Куйбышевтен безин келген студентилер киржип турар.

ШАЛА кежээ Ак-Талдың аныяктары суур кыйыында ногаан стадионга чыглып келир. Совхоз директору Биче-оол Монгул-оол боду баштап алгаш, бөмбүк ойнап кириптер. Спортчу хөйлеңнериниң хөрээнде «Ак-Тал», оргазында «Хеңдерге» дээн бижиктерлиг аныяк оолдар, кыстарны көөрге, чараш-даа чорду. «Базаргала көк, эдерге-ле хек» дижир Хендергеде ажыл-иш-даа, спортчу оюн-тоглаа-даа деңге диңмиреп турар.

Хендергениң мурнакчы малчыны Артилээр Көк-оол хүндүлээчел аажы-чаңы-биле менээ чайлагларын база көргүсту. Ийи аътты мунгаш хапкан бис. Узун-Хову, Хүрегечиде аалдар-ла хөй.

Орук дургаар Артилээр Долаанович даңгаар-ла ажыл-херекчи чугаа кылып чорду:

— Ам сиген кезер мен. Машина сентеп тур мен. Аът-биле ажыл кылырын уткан улус-тур бис. Шагда болза аът, шары кырынга-ла турар чүве болгай. Сиген кезер үеде бир «Беларусь» дээн ышкаш трактордан малчыннарга үндүрүп бээр чүве болза, ажылга дыка-ла дөгүм болур ийик. Ол дугайын совхозтуң дирекция черинге каш-даа чугаалаан кижи мен. Харыы-даа чок, катгы-даа чок болду—дээш, база хиилеедип кагды.

Оон биске Доржу-оол Сундуй-оол база каттыжып келген. Ам үжелээ тайга тазынче үнүпкен бис.

— Мурнай чортуп олур, шинчээчи— деп, Доржу-оолга Артилээр Долаанович чугаалады.

Доржу-оол дээрге черге далаш чок, ыяш санын өөп эртер, сөс санын боданып чугаалаар аныяк эр чорду. Ыңчангаш ону эжиниң «шинчээчи» деп алганы анаа эвес хире.

ОЛ аалдан тура тайга тазынга чедир бир шак-ла хире үнген бис.

Хүн даг бажында олуруп бар чор. Шала сооксумаар салгын үрүп тур. Агаарның магалыын чүү дээр, ону тынарга!—барган чери тывылбас.

Дээрде ай Хорумнуг тайгазының бажында мырыңай чоокшулап бады келген тур.

Хорумнуг тайгазының кырындан Успа-Хөл кыланайнып көстүп чытты. Өвүр Торгалыгда тарып каан тараалар ногаарара бергилээн. Ирбитей биле Хоолу баштары адаавыста киржип келгилээн. Тайга тазында өзеннер баштарында ыяш шалаларында Улуг-Хемниң, Өвүрнүң кодан-кодан малдары оъттап чордулар.

Ындыг бедиктен Хендерге улам чараш көзүлдү. Хову-Аксы, Баян-Тала, Хараачыгай, Могай, Узун-Хову, Хүрегеви. Чайлаг... Доржу-Хөл көрүнчүк бузуу дег, кыланайнып чытты.

Холунда тураның караандан чайладыр туткаш, Хендергениң аныяк малчыны Артилээр Көк-оол ырлай аарак чугаалай-дыр:

— Хендергези делгем боорга.

Чурттаксай-ла берген-не мен...

К. КУДАЖЫ,
чогаалчы.

Раиса Айыжыевна Аракчаа даштан янзы-бүрү чараш дүрзү-хевирлер чазап кылыр тыва херээжен мастерлерниң бирээзи. Ол РСФСР-ниң Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу деп бедик атты эдилеп чоруур талантылыг даш чонукчузу. Тываның Чурукчулар эвилелиниң тургустунганындан бээр 15 чыл болур юбилейинге тураскааткан республиканың чурукчуларының ажылдарының делгелгези Красноярск хоорайда ажыттынган. ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Раиса Айыжыевна Аракчаа ол солун делгелгениң хүндүлүг киржикчизи.

ЧУРУКТА: Р. А. АРАКЧАА.
Л. СПРЫГИННИҢ чураан чуруу.

СОНУУРГАКТАРГА

БЕЛОГОР ШИВЭЭЗИ КАЯА ТУРГАНЫЛ?

«Капитан уруунуң» бижиттингени-биле холбашкан чамдык тодарадыышкыннарны Оренбургтуң чурт шинчилекчилери кылгылаан.

Литература ажылдакчызы болгаш төөгүчү С. Попов А. С. Пушкинниң тоожуларының маадырларының изи-биле 1773 чылда хамаатыг дайының болуп турган черлерни эргип-кезип чораан. Пугачёвтуң тура халышкынының дугайында материалдар чыыр дээш 60 чыл эрткенде улуг шүлүкчү ол черлерге барып турган.

«Капитан уруунуң» бижиттинип болуушкуну Белогор шивээзинге боор турганы билдингир болгай. Ук шивээ Оренбургтан 40 бырыстаа ыракка турган деп А. С. Пушкин айтып турар. Ол черлерге херек кырында ындыг шивээ турбаан. Шивээниң бир мөзүлеш кылдыр чуруп көргүскенинде, шүлүкчүнүң ол шагда чораан Нижнеозер шивээзинге дөмейлежир демдектер барын чурт шинчилекчизи тодараткан. Бо хүннерге чедир ол тудугнуң ора-сомазы ам-даа бар.

1833 чылда А. С. Пушкин Яик (ам Урал) хемниң уну-биле бар чорааш, кажарарып көстүр кадыр ийлерлиг дагларны эскерген чугаажок. Ак (чугай) даг шүлүкчүнүң кичээнгейин хаара туткан. Ыңчангаш харын шивээниң ады Белогор деп оон тывылган хире.

Тоожуда шивээниң гарнизонуң капитан Миронов командылап турар. Ол ат кайын тывылганыл? Ук черниң шивээлерниң бирээзиниң гарнизонуң Григорий Миронович Елагин командылаан. Оон Лиза дээр уруу турган. Капитанның адазының ады чогаал маадырының фамилиязы апарган. Адазы биле уруу Пушкинниң тоожузунуң дөзевилеп алган маадырлары болган. Ону шүлүкчүнүң демдеглелдери херечилеп турар.

В. ШИРЯЕВ.
СЭТА-ның корр.
Оренбург.

«АСПАННАР ТЕЙИ»

Тигр биле Ефрат хемнериниң аразында эрте-бурунгу Месопотамия депшилгелиг кижи төрелгетенниң кавайы боор турар. Совет археологтар Синджар шынаазында он ийи сезон дургузунда ажылдап турар. Ол үе иштинде муң-муң чылдар мурнунда кижилерниң чурттап турганы элээн каш бичии-бичии тейлерни казканнар. Чижээ, 1977 чылда археологтар Магзалия, азы «аспаннар тейи» дээр тейни казып эгелээннер. Оон бистиң эравыска чедир сес муң чыл болган суурну тыпканнар. Ол ам кол шинчилел кылыр объектилерниң бирээзи болу берген. Суур бир гектар хире черде чаттыла берген. Таваа даш бажыңнар артынчылары, янзы-бүрү көдээ ажыл-агый тудуглары бар болган. Баштайгы амыдыралдың кижилериниң согааш, үрезин арыглаар херекселдер, бижек, кадыыр, хетпе, согун молдуруу, хөм чымчадыр далгыг болгаш өске-даа эт-херекселдерин археологтар тыпкылаан. Ол-ла бүгүнү даш биле кылган. «Аспан тейиниң» чурттакчылары дой-довурак-биле чүве кылып билбес турганнар. Ыңчангаш херээженнер даш болгаш чаткыш-чугай савааларлыг турган. Каасталгага маны-шуруларны, дээрбектерни ажыглаар. Порну ук черниң мастерлери бажыңнар тударынга, янзы-бүрү хевир-дүрзүлер тудуп кылырынга ажыглап турган. Сөөк кылыглардан үттүг, чиңге, ыяш инелер археологтарның сонуургалын хайныктырган.

«АЗАЛАР» МУЗЕЙИ

Поляк улустуң дыка хөй тоолчургу чугааларының персонажтары «азалар» музейиниң дыка хөй экспонаттары болу берген. Шак ындыг элдеп чүүлдерни чыып, Литваның шылгараңгай пейзажизи, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Антанас Жмуйдзинавичюс ойнаар-кыстарны бүгү назынында кылып келген. Ооң мөчээниниң соонда чурукчунуң бажың-музейинге 260 «аза-четкерлерниң» коллекциязы артып калган.

Ол элдеп кайгамчык чүвелерниң саны чылдың-на өзүп орган. Каунас музейге кирген хөй-хөй кижилер чаңа бергеш, боттары бир-ле «азаны» дүрзүлээш, ону белекке берип турган. Музейде янзы-бүрү чүүлдерден кылгылаан Моолдуң, Японияның, Африканың болгаш өске-даа чурттарның ойнаар-кыс «азалары» көстүп келгилээн.

Ол хөй «азалар» музейинге ам өске чаа бажың тудуп турар. Ооң он хире залынга чурттар болгаш жанрлар аайы-биле профессионал уран чүүлдүң болгаш улустуң чогаадылгазының чогаалдары делгеттинер.

С. БАПНТРАУБАССД.
СЭТА-ның корр.
Каунас, Литов ССР.

«ИДЕГЕЛИМ ОДУ ӨШТҮ»

(Шоодуг).

Сарыг-оол хүнү бадыр ажылдааш, бажы-даа, мага-боду-даа турупкан чанып кээрге, кадайы дыка сергек, омак-хөглүг уткуп алгаш;

— Че, ашак, аъштанып-чемненип алгаш; арыг-силиг идик-хевин кеттинип ал. «Идегел» деп ансамбль келген-дир, ийи билет садып экелдим—диген.

Сарыг-оол иштинде солун-сеткүүл номчуп, телевизор көрүп, чымчак диван кырынга хөлестеп чытса деп бодаза-даа, «культурлуг дыштанып алыр шымбай болган-дыр» деп бодааш, кадайының аайындан эртпээн.

Автобустан дүшкеш, Ленин шөлүнүң эң көскүлең каасталгазы болур, хүннүг талазындан кижи удур көөрге, карак чылчырыктаар ак-чайт театрывысче углапканнар.

Халак-ла бо: бажындан үнерде кылайты аштап алган идиин автобуска сынмарлажып турган улус ол-бо талазындан былчайты базып каапкан, костюм херектээжиниң бир өөгү, харын-даа чаяан боор, чаңгыс улазында халаңайнып чоруур болган... Ол-даа канчаар, эдип ап болур херек-ышкажыл.

Коңга үш дугаар кыңгырт дээниниң соонда, залда чырык өөрту өжери билек, сценаның көжегези ажыттына берген. Сцена кырында электрилиг фортепиано артында бир оол, үш чүгүнден шаң-кеңгирге, дүңгүр-биле бүргеткен ооза бир оол олурганнар. Оон эдилелдери база-ла электрилиг турган боор, кыланнаар—чаражы-ла хөлчок. Чаңгыс аай кеттинген үш оол саадал чок үне халыжып келгеш, электрилиг гитаралар туткулааш, микрофоннар чанынга доктаай бергеннер.

Шии, концерттиң өй-шаанда эгелээри театр культуразының база бир илерели болгай. «Идегел» ансамбль көрүкчүнү хүндүлеп билир-дирлер деп чымчак, чылыг бодал Сарыг-оолдуң бажын эки-ле эргип четтикпейн чорда, шаң-кеңгирге чыжырт-ла дээн. Сарыг-оол серт кынны берген. Өөзүн билдиртпес дээш, арны-бажын холу-биле суйбагылаан.

Сцена кырындан музыка бөлүр даан-шимээн, ыры болур алгы-кышкы, харлыг дүвү дег, залда олурган улусче шуурганнап-ла эгелээн. Электрилиг энергияны ажыглааш, он-он каттап улгаттырып каан музыка херекселдериниң болгаш ырлап турар оолдарның чиңиг үннери, тааланды хайныктырар хамаан чок, таржыктыг апар чыткан.

Чогум черле чүнүң дугайын ырлажып турар улузул оо деп кулак салып, кызыдып дыңнаалааш-даа, эки-ле билип чадаан. Электроннуг аппараттарда саададыр фильтрлерниң дузазы-биле ыраажыларның сөстерин соннуг-мурнуг чаңгы хевирлиг дамчыдарга, музыка-биле холбашкаш, кижи билип алыр дээр ужур-даа чок. Тоолайлыгның кашпалдарының иштинге алгырарга, ол-бо ырак-чоок хаялардан келген чаңгылар ынчаар дыңналыр боор ийин деп, Сарыг-оол деңнелге тып чадап орда, чанында кадайы бир-ле чүве чугаалаан. Ону дыңнаар харык кайда боор. Сарыг-оол улам мугулдап, концерттен дезериниң планын бодап алган.

«Идегелим оду өшту,
Ийи кулаам туна берди.
Бажым аарыы намдаар
байтык.

Мага-ботта тарай берди»—деп, чаараанда саяктаар дээн ышкаш, иштинде бүдүү ырлавышаан, өске улустарга шаптык катпазын бодап, залдан хөлчок өөжум чылбырты үнүпкен.

Күш киирер херекселди өй-хемчээл чок ажыглаарга көрүкчү-дыңнакчыларга шынап-ла ындыг кончуг халалыг-дыр ийин.

Х. СААЯ.

В. КАРА-САЛДЫҢ «ХАДЫҢНАР» деп фотоэтюду.

телевидение

АВГУСТ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00— «Үе». Информастыг программа. 10.35— **Олимпиаданың хүн демдеглели.** 11.10— **«Шевер холдар».** 11.40 — **«Чурулга уран чүүлүнде спорт».** Делгелгеден репортаж. 12.15— Уругларның хөглүг **«Ералаш»** журналының арыннарындан 12.50— Молдав ССРЭ-ниң Күрүнениң академиктиг **«Жок»** ансамблиниң алдарлыг коллективиниң концерти. Кишинёвтан дамчыдылга. 13.40— **«Поэзияның Олимпийжи хүнү.** 14.50— Мультфильмнер программазы: **«Ылааш ымыраа», «Мойдодыр».** 15.20— **Бөгүн делгелгеде.** 15.30— **«Агаар-десант шериглерниң 50 чылы».** Агаар-десант шериглерниң командылакчызы генерал-полковник Д.С. Сухоруковтуң чугаазы. 15.40—Москваның шериг округунуң ыры болгаш пляска ансамблиниң концерти. Удурткучузу РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы В. Гордеев. 16.20— Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.50— **«Спортлото»** тиражы. 17.05— Байырлалдың цирк программазы. 18.35— **Олимпиаданың хүн демдеглели.** 18.55 — **XXII Олимпиаданың оюннары.** Бокс. Түңнелдер. 22.30— **«Үе».** Информастыг программа. 23.00— 01.40— **XXII Олимпиаданың оюннары.** Футбол. Түңнел. Чапсарда Дзю-до. Түңнел. Төңгелде— Медээлер.

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзи: өзугаар алырга, бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге биче чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы республикага 22—26, Кызылга 21—25 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кем-херек үүлегдикчилери» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыынды» 10.40, **«Ногаан илчирбежигештер»** 12.10, 14.00, 15.50, **«Стах хаанның айыылдыг аңнаашкыны»** 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ат-алдарның хоойлузу-биле» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Салым-чолдуң белээ» 15.00, **«Ханы ынакшыл»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Рингиже кыйгыртырган» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1738.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01363.